

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

ASOSTS14

2017

Merri Rannikko

SUOMEEN YKSINTULLEIDEN NUORTEN OSALLISUUS PERHERYHMÄKODIN ARJESSA

– Nuorten ja työntekijöiden kokemukset Kurkelan
perheryhmäkodin toiminnassa

Merri Rannikko

SUOMEEN YKSINTULLEIDEN NUORTEN OSALLISUUS PERHERYHMÄKODIN ARJESSA

- Nuorten ja työntekijöiden kokemukset Kurkelan perheryhmäkodin toiminnassa

Tämä on työelämälähtöinen opinnäytetyö, jonka aiheena on Kurkelan perheryhmäkodissa asuvien nuorten osallisuuden kokemukset heidän arjessaan. Kurkelan perheryhmäkoti on Kalliolan kannatusyhdistyksen ylläpitämä asuinyksikkö, jossa asuu ilman huoltajaa Suomeen turvapaikanhakijoina yksintulleita, oleskeluluvan saaneita, 14-17 -vuotiaita maahanmuuttajanuoria. Opinnäytetyön keskiössä ovat yksintulleet lapset, heidän turvapaikka- ja kotoutumisprosessinsa ja asemansa Suomessa. Tavoitteena oli selvittää ja vertailla nuorten ja Kurkelan työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuudesta, ja niiden pohjalta nostaa esille kehittämismahdollisuuksia perheryhmäkodin arkeen nuorten osallisuuden vahvistamiseksi.

Osallisuuden kokemuksia selvitettiin puolistrukturoidulla kyselylomakkeella ja analysoitiin laadullisesti. Kysymykset laadittiin Kurkelan hoitomalliin ja osallisuuden muotoihin ja tasoihin perustuen. Teoreettisen viitekehyksen muodostivat osallisuuden ja monikulttuurisen ohjauksen teoriat. Aineistoa kerättiin samalla kyselylomakemenetelmällä perheryhmäkodissa asuvilta nuorilta ja perheryhmäkodin työntekijöiltä. Aineistosta nostettiin esille nuorten osallisuuden positiivisia ja negatiivisia kokemuksia, sekä vertailtiin nuorten ja henkilökunnan kokemusten eroja. Näiden pohjalta nostettiin näkyviin kehitettäviä asioita nuorten osallisuuden vahvistamiseksi.

Aineistosta nousi esille kolme kehittämisnäkökulmaa. Yhtenä näkökulmana on järjestelmällinen palautteen keruu nuorilta ja sen hyödyntäminen yhdessä nuorten ja työntekijöiden kanssa. Toisena näkökulmana on omaohjaajatyön vahvistaminen ja tukeminen, mikä näytti tukevan nuorten osallisuutta. Kolmantena näkökulmana on osallisuuden käsitteen avaaminen konkreettisiksi tavoitteiksi arkeen henkilökunnan työn tueksi. Opinnäytetyö antaa Kurkelan perheryhmäkodille tietoa nuorten kokemuksista ja näin ollen pohjan tulevaa toiminnan kehittämistä ja nuorten osallisuuden vahvistamista varten.

ASIASANAT:

Perheryhmäkoti, yksintulleet lapset, osallisuus

Merri Rannikko

PARTICIPATION OF UNACCOMPANIED REFUGEE MINORS IN FAMILY GROUP HOME'S EVERYDAY LIFE

- Experiences of minors and workers in Kurkela Family Group Home

This thesis is based on working life in Kurkela Family group home and its theme is Kurkela's minor residents' experiences of participation in everyday life. Kurkela Family group home is a residential unit maintained by Kalliola Patron's Association, and its residents are 14-17-year-old minor asylum seekers who now have got residential permits. In the centre of this thesis are unaccompanied minors, their asylum and acculturating process and status in Finland. The objective of this thesis was to find out and compare minors' and workers' experiences of minors' participation in Kurkela. Based on that this thesis is aiming to bring up possibilities to develop Family group home's everyday life and work in strengthening minors' participation.

Experiences of participation were researched by using half structured questioning forms and analyzing results qualitatively. Questions were written based on Kurkela's model of care work and the forms and levels of participation. Theoretical frames of reference are from theories of participation and multicultural counselling. The material was collected from minors and workers using the same questioning form method. Positive and negative experiences of participation were brought up from the material, and minors' and workers' experiences were compared to each other. Things that should be developed to strengthen minors' participation were brought up from this process.

Three key points to develop were raised up from the material. One viewpoint is to collect feedback from the minors systematically, and make use of it together with minors and workers. Second viewpoint is to strengthen and support personal care working, which seemed to support minors' participation. Third viewpoint is to open participation as a concept into concrete objectives in everyday life to support work in Family group home. This thesis gives Kurkela Family group home knowledge of minors' experiences and therefore provides a base for future development work and strengthening minors' participation.

KEYWORDS:

Family group home, unaccompanied refugee minors, participation

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 KESKEISET KÄSITTEET JA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ	4
2.1 Keskeiset käsitteet	4
2.2 Perheryhmäkotitoimintaa ohjaava lainsäädäntö	8
2.2.1 Perheryhmäkodin hoito- ja kasvatustyö lainsäädännön ja Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta	8
2.2.2 Osallisuus lainsäädännön ja Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta	10
3 KURKELAN PERHERYHMÄKODIN TOIMINTA JA HOITOMALLI	12
4 AIEMMAT TUTKIMUKSET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	15
4.1 Aiemmat tutkimukset	15
4.1.1 Yksintulleiden kotoutumisen tutkimus	16
4.1.2 Lasten ja nuorten osallisuutta käsittelevä tutkimus	17
4.2 Monikulttuurisen ohjaustyön ja osallisuuden teoreettinen viitekehys	18
4.2.1 Monikulttuurisen ohjaustyön teoreettinen viitekehys	19
4.2.2 Osallisuuden teoreettinen viitekehys	20
5 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	22
6 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU	24
6.1 Metodien valinta	24
6.2 Lomakkeen laatiminen	25
6.3 Kyselyn toteutus nuorille	28
6.4 Kyselyn toteutus henkilökunnalle	29
7 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET AINEISTON VALOSSA	30
7.1 Lomakevastausten käsittely	30
7.2 Nuorten kokemukset osallisuudesta	31
7.3 Työntekijöiden kokemukset nuorten osallisuudesta	38
7.4 Nuorten ja työntekijöiden kokemusten merkittävimmät erot ja yhtäläisyydet	40
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	42
8.1 Aineiston pohjalta nousseet kehittämisnäkökulmat	42

8.2 Kehittämistyö käytännössä?	44
9 ARVIOINTI JA POHDINTA	46
LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1. Kurkelan hoitomalli. Kalliolan kannatusyhdistys ry, Lauri Karjalainen 2017

Liite 2. Osallisuuden muodot ja tasot, malli. Helsingin nuorisoasiainkeskus, Hesan nuorten ääni & Anu Gretscher (Herranen 2011, ppt)

Liite 3. Kyselylomake Kurkelan perheryhmäkodin työntekijöille

Liite 4. Kyselylomake Kurkelan perheryhmäkodin nuorille

KUVIOT

Kuvio 1. Nuorten vastaukset, kysymys 1	s. 32
Kuvio 2. Nuorten vastaukset, kysymys 16.	s. 33
Kuvio 3. Nuorten vastaukset, kysymys 9.	s. 34
Kuvio 4. Nuorten vastaukset, kysymys 10.	s. 35
Kuvio 5. Nuorten vastaukset, kysymys 12.	s. 36
Kuvio 6. Nuorten vastaukset, kysymys 14.	s. 37
Kuvio 7. Työntekijöiden vastaukset, kysymys 8.	s. 38
Kuvio 8. Työntekijöiden vastaukset, kysymys 1.	s. 39

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön idea lähti käytännön työelämästä Kalliolan kannatusyhdistyksen ylläpitämästä Kurkelan ryhmäkodista. Ryhmäkoti aloitti toimintansa tammikuussa 2016, ja siellä majoittui 13-16 -vuotiaita turvapaikanhakijoita. Olen itse työskennellyt toiminnan alusta asti Kurkelassa vastaavana ohjaajana. Eskola ja Suoranta (1999, 35) siteeraavat Mika Waltaria (1935), joka on neuvonut, että ”Aloittelijan asteella sinun on paras kirjoittaa vain sellaisista aiheista, jotka sivuavat omaa elämääsi, toimialaasi...Silloin sinulla on mahdollisuus saada tekstiisi ”eletyn elämän tuntu”, jonka puuttuessa kirjoittamasi jää tehottomaksi...”. Koen työni mielenkiintoisella tavalla haastavaksi, joten siihen liittyvä tutkimusaihe motivoi minua opinnäytetyöprosessiin, joka muutoin ei ollut itselleni kovinkaan houkutteleva. Toivoin myös saavani opinnäytetyön prosessista uutta tietoa sovellettavaksi työni arkeen ja ohjaustyöhön nuorten kanssa.

Suomen ensimmäinen ilman huoltajaa tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettu ryhmäkoti perustettiin Perniöön vuonna 1992. Tämän jälkeen alaikäisten pakolaisten vuosittainen määrä on Suomessa vaihdellut pysyen kuitenkin viime vuosiin saakka kansainvälisesti alhaisena. Ilman huoltajaa tulleiden lasten määrä on ollut 100-200 välillä vuosittain 2010 -luvulla, kunnes se räjähdysmäisesti nousi vuonna 2015 ollen yli 3000. Vuonna 2016 Suomeen on maaliskuun loppuun mennessä tullut saman verran alaikäisiä turvapaikanhakijoita, kuin vuosina 2010-2014 koko vuonna yhteensä. Maahanmuuttoviraston tilastoista käy ilmi, että ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista suurempi osa saa oleskeluluvan tai turvapaikan, kuin aikuisista turvapaikanhakijoista. Perheryhmäkotitoiminta ja sen kehittäminen ovat siis väistämätön osa näiden lasten hyvinvoinnin ja kotoutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi, ja opinnäytetyön aihe on hyvinkin ajankohtainen. (Maahanmuuttovirasto.)

Kurkelan ryhmäkodin toiminta vastaanottoyksikkönä päättyi syyskuun 2016 lopussa Maahanmuuttoviraston irtisanoessa toimeksiantosopimuksen turvapaikanhakijatilanteen vuoden 2016 aikana tapahtuneen muutoksen myötä. Jo keväällä 2016 käynnistyivät neuvottelut Kalliolan settlementin, Salon kaupungin ja ELY -keskuksen kanssa perheryhmäkodin perustamisesta. Lokakuussa ryhmäkotitoiminta päättyi, ja perheryhmäkotitoiminta alkoi. Ryhmäkodissa majoittuneet nuoret jatkoivat asumistaan oleskeluluvan saamisen jälkeen Kurkelan perheryhmäkodissa. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää nuorten osallisuuden kokemuksia perheryhmäkodin arjessa, sekä nuorten

kanssa arjessa työskentelevien aikuisten kokemuksia nuorten osallisuudesta. Osallisuuden kokemuksia selvittämällä päästään kehittämään perheryhmäkodin toimintaa entistä paremmin nuorten osallisuutta vahvistavaksi.

Pakolaisten suuri määrä on tuonut uusia haasteita Suomessa niin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, viranomaistoimintaan kuin sosiaalialan ammattilaisten työn arkeenkin. Suomeen on lyhyessä ajassa muodostunut ennakoimaton uusi tilanne ja kasvanut tarve pohtia ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten kotouttamiseen liittyviä palveluja. Oleskeluluvan tai turvapaikkapäätöksen saamisen jälkeen alaikäisten myös jäädessä Suomeen ovat aikuiset sosiaali-, hoito- ja kasvatusalan ammattilaiset vastuussa heidän hyvinvoinnistaan ja kotoutumisestaan. Lainsäädännön muutosten seurauksena yksintulleiden lasten ja nuorten perheen yhdistämispäätökset ovat vähentyneet, kun samanaikaisesti turvapaikkapäätösten määrä on kasvanut (Arvola ym. 2014, 22). Nämä suureksi osaksi yksin Suomeen jäävät nuoret tuovat mukanaan sosiaalialan työhön erityiskysymyksiä, jotka vaativat uudenlaista tiedon keräämistä kohderyhmästä sekä työn kehittämistä sen pohjalta. Lapsilla on usein taustalla sellaisia traumaattisia kokemuksia ja menetyksiä, joista suomalaisessa yhteiskunnassa on hyvin vähän kokemuksia nykypäivänä. Näitä ovat esimerkiksi ihmissalakuljetus, köyhyys, kidutus, perheenjäsenten kuolemat ja sotakokemukset (Heikkilä 2014, 16-17). Haasteita työhön tuo myös kielimuuri sekä monikulttuuriset kohtaamiset yksiköiden arjessa. Vaikka yksintulleita pakolaislapsia on Suomeen tullut jo vuosien ajan, on esimerkiksi Heikkilä (2014, 18) tuonut esille, että tutkimustietoa tarvitaan eri tasoilla lisää. Saman kokemuksen jaan tämän opinnäytetyön prosessin perusteella.

Terrorismin ja radikalisoitumisen pelko tuntuu nostaneen vahvasti päätään yhteiskunnassamme uutisoinnin kautta parin viime vuoden aikana. Maahanmuutto on vahvasti mukana suomalaisessa poliittisessa keskustelussa lähes päivittäin. Kotouttamistyön onnistumista arvioidaan ja peräänkuulutetaan näissä puheissa vahvasti. Maahanmuuttajien kanssa tehtävä työ tulee nousemaan myös varmasti sosiaalialan työn entistä suuremmaksi osa-alueeksi ja haasteeksi tulevaisuudessa. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen, vaikka alaikäisiin yksintulleisiin liittyvä julkinen keskustelu tuntuukin olevan melko marginaalista.

Valtion nuorisosiain neuvottelukunta sekä Nuorisotutkimusverkosto ovat vuodesta 1994 alkaen tuottaneet säännöllisesti tilastotietoa nuorten hyvinvoinnin tilasta Suomessa Nuorisobarometrien muodossa. Kuitenkaan maahanmuuttajanuoria ei ole ollut otoksissa mukana ennen vuotta 2014, jolloin mukaan otettiin ensimmäistä kertaa muuta

kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat. (Myllyniemi 2014, 5.) Maahanmuuttajanuorten osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa ei tunnu olevan itsestään selvää. Nämä nuoret kuitenkin rakentavat tulevaisuuttaan Suomeen, ja ansaitsevat tulla kuuluksi. Asiakaslähtöisyys on yhtenä peruslähtökohtana sosiaalialan työssä, ja tämä opinnäytetyö tuo siihen uutta näkökulmaa perheryhmäkotitoiminnan kontekstissa.

Osallisuus ja lasten mukaanotto päätöksentekoon on paitsi edellytys ja lakisääteinen velvollisuus heidän kanssaan toimiville ja työskenteleville, mutta myös vahvasti yhteydessä heidän hyvinvointiinsa ja sen edistämiseen. Tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelutyön (Timonen-Kallio 2010; Nivala 2010), koulutuksen (Shier 2006) ja lasten ja nuorten omien toimintakenttien (Kiilakoski 2008) näkökulmasta käytännön työn ja tutkimusten valossa.

Tämä opinnäytetyö avaa yksintulleiden turvapaikanhakijalasten prosessiin liittyviä avainkäsitteitä, sekä tarkastelee aiempaa tutkimusta yksintulleisiin turvapaikanhakijalapsiin ja maahanmuuttajanuoriin sekä osallisuuteen liittyen. Opinnäytetyön aineistonkeruun ja kirjoittamisen vaiheessa perheryhmäkotitoiminta on jo ollut käynnissä jonkin aikaa, ja siellä asuvat nuoret ovat saaneet turvapaikkaprosessinsa päätökseen, joten he eivät ole enää turvapaikanhakijoita. Nämä nuoret ovat kuitenkin alaikäisinä yksintulleita, mikä määrittää heidän asemaansa myös kotoutumisvaiheessa. Opinnäytetyön teoreettiset viitekehykset tulevat monikulttuurisesta ohjaustyöstä sekä osallisuuden teoriasta. Kyselyjen toteutuksen ja analyysin avulla saadaan Kurkelan perheryhmäkohtiin tärkeää tietoa toiminnan kehittämisen tueksi. Kehittämistyön kautta voidaan jatkossa edelleen vahvistaa nuorten osallisuutta, ja sitä kautta tukea heidän hyvinvointiaan entistä paremmin.

2 KESKEISET KÄSITTEET JA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

Opinnäytetyössä tutkitaan osallisuutta nuorten kokemana perheryhmäkodin toimintaympäristössä. Toimintaa ohjaa erityislainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset, jotka määrittävät osaltaan myös nuorten osallisuutta. Nuorten näkökulmaa tutkittaessa haluan ottaa huomioon heidän lainsäädännöllisen asemansa ja historiansa, johon liittyy alaikäisenä maahan tuleminen ilman huoltajaa, turvapaikkaprosessi, vastaanottotoiminta, kotoutuminen ja sen edistäminen sekä alaikäisyys läpi koko prosessin. Tähän liittyy byrokratiaa ja käsitteistöä, joiden kautta tutkimusasetelmaa voidaan lähestyä. Lisäksi on syytä avata osallisuuteen ja sosiaaliseen vahvistamiseen sekä monikulttuuriseen työhön liittyviä käsitteitä, jotka nousevat näkyviin tämän opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä.

2.1 Keskeiset käsitteet

Tässä avaan käsitteitä, jotka liittyvät tämän tutkimuksen kohderyhmän asemaan ja erityispiirteisiin. Käsitteiden kautta avautuu myös käsitys siitä, millaisista lähtökodista nuoret arvioivat omia kokemuksiaan. Yksintulleet nuoret ovat Suomessa melko marginaalinen kohderyhmä sosiaalialan työssä, joten heidän asiakasprosessinsa ja asemansa eivät ole monelle sosiaalialan ammattilaisellekaan tuttuja.

Yksin tullut alaikäinen turvapaikanhakija

Yksin tullee alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi katsotaan alle 18 -vuotias lapsi, joka saapuu maahan ilman huoltajaa. Turvapaikanhakija on henkilö, joka on jättänyt turvapaikkahakemuksen Maahanmuuttovirastolle ja jonka hakemuksen käsittelyprosessi on kesken. Turvapaikkaa haetaan, kun on perusteltua pelätä joutuvansa vainotuksi kotimaassaan esimerkiksi uskonnon, poliittisen mielipiteen tai johonkin tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi. Oikeus hakea turvapaikkaa perustuu kansainvälisiin sopimuksiin ja EU:n lainsäädäntöön. (Maahanmuuttovirasto.) Tässä opinnäytetyössä käytän termiä yksintullut vielä oleskeluluvan saamisen ja perheryhmäkotiin muuttamisen jälkeenkin. Eri lähteitä tarkastellen termien käyttö vaihtelee jonkin verran, joten selkeää koko prosessin kattavaa termiä näille alaikäisille ei ole helppo löytää.

Turvapaikkaprosessi

Turvapaikkaprosessi alkaa, kun henkilö saapuu Suomeen ja ilmoittautuu rajaviranomaisille tai poliisille jättämällä turvapaikkahakemuksen. Viranomaiset vastaanottavat hakemuksen, joka siirtyy Maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi. Turvapaikanhakija alkaa saada vastaanottopalveluja. Maahanmuuttovirasto kutsuu hakijan puhutteluun, jonka jälkeen hakemus käsitellään ja hakija saa päätöksen, jonka antaa tiedoksi poliisi tai Maahanmuuttovirasto. Hakijalle voidaan Geneven pakolaissopimukseen perustuvien edellytyksin myöntää turvapaikka, jolloin hän saa Suomessa pakolaisaseman. Hakijalle voidaan myös myöntää määräaikainen oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, jos turvapaikan myöntämisen perusteet eivät täyty, mutta henkilö ei voi painavin syin palata kotimaahansa. Nämä molemmat päätökset tarkoittavat hakijan kansainvälistä suojelua. Lisäksi oleskelulupa voidaan myöntää yksilöllisestä inhimillisestä syystä, kun henkilö (esimerkiksi alaikäisyytensä vuoksi) on estynyt palaamasta kotimaahansa. Päätöksen jälkeen turvapaikkaprosessi päättyy, ja hakija joko valittaa päätöksestä (jolloin prosessi jatkuu valituksen käsittelyn ajan), palaa kotimaahansa tai siirtyy hänet vastaanottavaan kuntaan asumaan ja saamaan kotouttamispalveluja. Sekä oleskelupa että turvapaikka voidaan tietyin perustein lakkauttaa, ja määräaikaiselle oleskeluluvalle on haettava jatkolupaa Maahanmuuttovirastosta. (Maahanmuuttovirasto.)

Vastaanottopalvelut

Vastaanottopalveluja tarjoavat vastaanottokeskukset vastaanottolain perusteella kansainvälistä suojelua hakevalle ja tilapäistä suojelua saavalle. Vastaanottopalvelujen kokonaisuuteen kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaali- ja terveystalvet, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Alaikäisten kohdalla vastaanottopalveluihin kuuluu yleensä majoituksen osalta täysi ylläpito. (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011.) Koska alaikäisten vastaanottopalveluissa työskentelevien ammatillista pätevyyttä säätelee lastensuojelulaki (417/2007, 60§), heidän vastaanottopalveluihinsa voidaan katsoa kuuluvan ikätason edellyttämä hoito, kasvatust ja huolenpito ammatillisena toimintana. Vastaanottopalveluja annetaan turvapaikkaprosessin ajan sekä kohtuullinen aika turvapaikkapäätöksen saamisen jälkeen, mistä on säädetty vastaanottolaissa. (746/2011.)

Ryhmäkoti

Ryhmäkoti on asumisyksikkö, joka on osa valtion ylläpitämiä ja rahoittamia vastaanottopalveluita. Ilman huoltajaa olevat lapset majoitetaan turvapaikkaprosessin ajaksi ryhmäkoteihin, joiden toimintaa valvoo ja koordinoi Maahanmuuttovirasto. Kaikki alle 16 -vuotiaat majoitetaan ryhmäkoteihin, ellei yksityismajoitus ole lapsen edun mukaisena vaihtoehtona. Ryhmäkoti on siis ilman huoltajaa olevien lasten vastaanottokeskus, josta voidaan puhua alaikäisyksikkönä. Ryhmäkotien toimintaan ja henkilöstöön sovelletaan lastensuojelulain (417/2007) säädöksiä. (vastaanottolaki 746/2011, 17§.)

Edustaja

Ilman huoltajaa maahan tulleelle alaikäiselle lapselle on vastaanottolain 39§:n mukaan viipymättä määrättävä edustaja. Edustajana toimimisen vahvistaa käräjäoikeus. Vastaanottovaiheessa edustajahakemuksen käräjäoikeudelle toimittaa vastaanottoyksikön työntekijä, ja oleskeluluvan tai turvapaikan saamisen jälkeen kunnan sosiaalityöntekijä. Edustajana voi toimia täysivaltainen, tehtävään soveltuvaksi katsottu henkilö. Ennen edustajaksi määräämistä hänen tulee toimittaa käräjäoikeuden nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu ote rikosrekisteristä, jolla selvitetään lasten kanssa työskentelevien rikostaustaa. Edustaja käyttää lapsen asioissa puhevaltaa, sekä valvoo lapsen etua ja asemaa kansainvälisissä sopimuksissa ja laeissa edellytetyin tavoin. 15 vuotta täyttänyt lapsi käyttää puhevaltaansa edustajan rinnalla. Edustaja ei vastaa lapsen hoidosta ja huolenpidosta, ei hanki hänelle vaatteita tai muita tarvikkeita eikä puutu lapsen rahankäyttöön. Edustajan tehtävät jatkuvat niin kauan, kuin lapsi tulee täysi-ikäiseksi tai edustaja itse hakee käräjäoikeudelta vapautusta tehtävistään. (Maahanmuuttovirasto; Järvinen ym. 2014; vastaanottolaki 746/2011.)

Kotoutuminen

Laki kotoutumisen edistämisestä määrittelee kotoutumisen maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (1386/2010, 3§). Kotoutumislaki koskee oleskeluluvan saaneita, turvapaikkaprosessin loppuun käyneitä Suomessa asuvia henkilöitä. Lainsäädännöstä riippumatta kotoutumista edistäviä toimia voidaan ja erityisesti lasten ja nuorten kohdalla kannattaakin tehdä jo vastaanottovaiheessa eli turvapaikkaprosessin aikana.

Kotouttaminen

Kotouttaminen määritellään laissa kotoutumisen monialaiseksi edistämiseksi ja tukemiseksi viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla (1386/2010, 3§). Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY -keskukset) koordinoivat maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyviä tehtäviä turvapaikkaprosessin jälkeen. ELY -keskus määrittää kotouttamista tukeviksi toimenpiteiksi esimerkiksi kotouttamissuunnitelmien laatimisen, suomen ja ruotsin kielen opetuksen, luku- ja kirjoitustaidon opetuksen (ELY -keskus). Björklund (2014a, 29) nostaa kotouttamisen tärkeäksi osaksi kiinnittymisen toimiviin kunnan peruspalveluihin, joissa otetaan huomioon maahanmuuttajiin liittyvät erityiskysymykset. Kunnilla on velvollisuus laatia oma kotouttamisohjelma (1386/2010, 32§), ja Salon kaupungin kotouttamissuunnitelma löytyy kaupungin internet -sivuilta nimellä Salon kaupungin maahanmuutto-ohjelma (Salon kaupunki).

Perheryhmäkoti

Turvapaikkaprosessin jälkeen oleskeluluvan tai turvapaikan saaneet, ilman huoltajaa olevat alaikäiset lapset sijoitetaan useimmiten perheryhmäkoteihin, jotka ovat enintään 24 -paikkaisia asumisyksiköitä. Perheryhmäkodin toiminnassa sovelletaan Lastensuojelulakia mm. henkilöstön kelpoisuuden ja määrän osalta sekä toiminnan asianmukaisuuden ja tilojen suhteen. Oleskeluluvan saaneen lapsen vastaanottava kotikunta vastaa lapsen perheryhmäkotipaikan järjestämisestä joko kunnan omana tai ostopalveluna, ja valvovina viranomaisina toimivat Aluehallintovirasto ja ELY -keskus. (Työ- ja elinkeinoministeriö.)

Osallisuus

Osallisuuden käsite on hyvin moniulotteinen. Kiilakoski (2008, 10) toteaa, ettei osallisuudelle ole onnistuttu laatimaan täsmällisesti ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Osallisuutta käsittelevissä teksteissä ja kirjallisuudessa osallisuuden määrittelyyn liittyy esimerkiksi kuulluksi tuleminen, vaikuttamismahdollisuudet, demokratia, yhteisöllisyys ja kokemus siitä, että on mukana, osana jotakin, on se sitten oma lähiyhteisö, kotikunta tai -valtio. Osallisuus on sekä tunnetason kokemus yksilölle, että tavoite, johon politiikassa, kasvatuksessa, opetuksessa ja muussa nuorten kanssa tehtävässä työssä pyritään. Osallisuuden kokemukset syntyvät niin formaaleissa (kuntalaisdemokratia, esim. nuorisovaltuustot) että nonformaaleissa (esim. nuorten sosiaaliset verkostot, arjen jokapäiväiset toimintaympäristöt) toimintaympäristöissä. Osallisuutta ei voi määrittää

tietynlaisena toimintatapana tai menetelmänä, vaan siihen liittyy enemmänkin asenne ja tavoitteellisuus. (Herranen & Mäntysalo-Lamppu 2011; Kiilakoski 2008.)

Monikulttuurinen ohjaus

Monikulttuurinen ohjaus on monitieteinen ohjaustyön suuntaus, jota ei ole helppo määritellä käsitteenä. Se on tietynlainen teoreettinen yläkäsite, jonka alla voidaan soveltaa menetelmällisyyttä monista eri teoreettisista lähestymistavoista. Monikulttuurinen ohjaus on tietynlainen periaate, joka pyrkii jäsentämään kulttuurieroja ja niiden vaikutusta ohjaustyölle. Ohjaustyöhön vaikuttaa ohjaajan suhde omaan kulttuuriinsa, ja ohjaussuhteessa kehittyi niin ohjaajan kuin ohjattavan kulttuuriset identiteetit. Tärkeinä periaatteina ovat monikulttuurinen (oman ja ohjattavan kulttuurit ja suhde omaan kulttuuriin) tietoisuus, kulttuurierojen ymmärtäminen sekä toimiminen kulttuurisensitiivisesti näiden pohjalta. (Puukari 2013.)

2.2 Perheryhmäkotitoimintaa ohjaava lainsäädäntö

Opinnäytetyön lähtökohdista haluan nostaa tarkasteluun myös toimintaa ohjaavan lainsäädännön periaatteet, sekä Lapsen oikeuksien sopimuksen. Toimintaa ohjaa lainsäädäntö ja Lapsen oikeuksien sopimus, joiden toteutumisen näkökulmasta voidaan nuorten osallisuutta myös tarkastella. Keskeisimmät lait perheryhmäkotitoimintaa ohjaavina ovat lastensuojelulaki ja kotouttamislaki. Perheryhmäkotia edeltävässä turvapaikkaprosessissa nuorten kanssa tehtävää työtä on ohjannut vastaanottolaki, joka perheryhmäkodissa ei enää määritä toimintaa, mutta on taustoittanut perheryhmäkotiin tulleiden lasten prosessia. Koko maahanmuuttoprosessia tarkastellessa nämä kolme lakia nivoutuvat yhteen, ja Lapsen oikeuksien sopimus kattaa koko prosessin.

2.2.1 Perheryhmäkodin hoito- ja kasvatustyö lainsäädännön ja Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta

Perheryhmäkodin toimintaa ohjaa lainsäädäntö, joka koostuu useammasta eri laista. Suomi on ratifioinut YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, ja on näin ollen kaikessa toiminnassa velvollinen noudattamaan tätä sopimusta. Sopimus on hyvin paljolti yhteneväinen toimintaa ohjaavan lainsäädännön kanssa, minkä voidaan nähdä olevan

osoitus siitä, että valtionhallinto on lakeja säätäessään huomioinut Lapsen oikeuksien sopimuksen sisällön.

Perheryhmäkotitoiminta ilman huoltajaa maassa asuvien lasten ja nuorten tuen näkökulmasta on mainittu laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 27-28§). Perheryhmäkotitoiminta on siis kotouttavaa toimintaa eikä varsinaista laitoshuoltoa. Perheryhmäkodin toimintaa ohjaa kuitenkin osittain myös lastensuojelulaki, jonka 58-60§:n perusteella määrittyy toimitiloihin, lasten ja nuorten määrään ja henkilöstöön liittyvät asiat. Lasten ja nuorten määrä perheryhmäkodissa perustuu lastensuojelulain 59 momenttiin. Hoito- ja kasvatustehtävissä sekä yksikön johtajana työskentelevien määrä ja kelpoisuus määritellään lastensuojelulaissa ja laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015, 3§).

Kuitenkaan perheryhmäkodissa asuviin lapsiin ei voida soveltaa lastensuojelulain laitoshoidon määrittävää lainsäädäntöä sellaisenaan esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden osalta. He eivät ole lastensuojelun asiakkaita, ja heidän palveluitaan määrittää kotouttamissuunnitelma (1386/2010, 15§) eikä lastensuojelun asiakassuunnitelma (417/2007, 30§). Lastensuojelulain näkökulmasta Taskisen (2010, 23) kuviossa lastensuojelun kokonaisuudesta voitaisiin perheryhmäkodin hoito- ja kasvatustyö sijoittaa kuitenkin ehkäisevän lastensuojelun alle ja määritellä lasten tukemiseksi peruspalveluissa.

Kunnallisena sosiaalipalveluna perheryhmäkodin voidaan katsoa olevan perustason sosiaalipalvelua lapsille, joille ei muulla tavoin voida alaikäisen tarvitsemaa hoitoa ja huolenpitoa järjestää. Sosiaalihuoltolaki määrittää, että kunnan on tarjottava asukkailleen välttämättömät sosiaalipalvelut yksilöllisiin tarpeisiin perustuen. Kurkelan perheryhmäkodissa asuvat lapset ovat Salon kaupungin asukkaita, joten kaupunki vastaa siitä, että he saavat tarvitsemansa sosiaalipalvelut, vähintäänkin välttämättömän hoidon ja huolenpidon (sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, 1§) määrittelee lapsen huollon sisällön siten, että sen tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, turvallisuus, läheiset ihmissuhteet, tarjota virikkeitä ja edistää itsenäistymistä. Hoito- ja kasvatustyön perheryhmäkodissa tulisi siis noudattaa myös tätä määritelmää. Perheryhmäkodissa asuvilla lapsilla ei ole Suomessa huoltajaa, ja heille vastaanottovaiheessa määrättyjen ja mahdollisesti oleskeluluvan saamisen jälkeen jatkavien edustajien tehtäviin ei kuulu päivittäinen hoito- ja kasvatustyö (vastaanottolaki 746/2011, 41§).

2.2.2 Osallisuus lainsäädännön ja Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta

Lapsen oikeuksien sopimuksessa 12. artikla koskee lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa. Lasta pitää kuulla, hänen osallistumismahdollisuutensa tulee taata ja hänen näkemyksilleen ja mielipiteilleen tulee myös antaa painoarvo, joka on hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden asianmukainen. Lapsen oikeuksien sopimus ei varsinaisesti määritä ikä- ja kehitystasoista lapsen kuulemistä, eikä esimerkiksi alaikärajaa lapsen näkemysten huomioimiselle. Turvapaikkaprosessissa ja maahanmuuttoasioissa, kuten perheryhmäkodissa asuvien lasten kohdalla, tulisi molemminpuolinen ymmärrys ja lasten näkökulmien esille tuominen turvata käytännöllä riittävästi tulkkipalveluja. (Hetemäki 2011, 119-132.) Myös kotouttamislaki edellyttää lapsen kuulemistä iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla ja hänen ymmärtämällään kielellä (1386/2010, 4§).

Suomen perustuslaissa on momentti otsikolla ”Yhdenvertaisuus”, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, lapsia tulee kohdella ja kuulla tasavertaisina yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (731/1999, 6§). Taskinen (2010, 25-26) puhuu em. lakiin ja Lapsen oikeuksien sopimukseen viitaten lapsilähtöisyydestä kaikessa lastensuojelussa, ja sisällyttää siihen esimerkiksi lapsen tarpeet, oikeuden tulla kuulluksi ja saada tietoa sekä pyrkimyksen vuorovaikutukselliseen kommunikointiin, jossa lapsi on mukana tasaveroisena osapuolena.

Lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on kirjattu lapsen huollosta, että siinä tulee huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet sekä pyrkiä antamaan lapsen taipumuksia ja toiveita vastaava koulutus (361/1983, 1§). Lapsen huoltoon siis lähtökohtaisesti kuuluu lapsen toiveiden huomioon ottaminen, vastaa huollosta sitten lapsen oma vanhempi tai muu hoitaja, kasvattaja tai huoltaja.

Hallintolaki määrittelee perheryhmäkodin asukkaat alaikäisinä vajaavaltaisiksi heitä koskevissa viranomaisasioissa, mikä tarkoittaa sitä, etteivät heillä ole puhevaltaa heitä koskevissa viranomaisasioissa. Näin ollen he eivät voi esimerkiksi edustaa itseään yksin oikeudessa, esittää itseään koskevia vaatimuksia tai vaatia muutosta viranomaispäätöksiin. Viisitoista vuotta täyttäneellä on kuitenkin oikeus käyttää asioissaan erikseen puhevaltaa huoltajan tai edunvalvojan rinnalla (434/2003, 14§.) Koska yksintulleilla oleskeluluvan saaneilla ei ole Suomessa virallista huoltajaa, heille on määrätty

käräjäoikeudessa edustaja, joka käyttää heidän asioissaan puhevaltaa. Ennen edustajan hakemista lasta on kotoutumislain mukaan kuultava (1386/2010, 56§; 4§). 15 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus hakea itse edustajan vapauttamista tehtävistään, joten tässäkin asiassa nuorella on vaikutusvaltaa (laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 58§). Laki painottaa nuoren osallisuutta useissa asioissa, ja vaikka edustajalla on puhevalta lapsen asioissa, on lasta aina kuultava häntä koskevissa päätöksissä.

3 KURKELAN PERHERYHMÄKODIN TOIMINTA JA HOITOMALLI

Opinnäytetyö toteutetaan Kurkelan perheryhmäkodissa, jossa itse toimin vastaavana ohjaajana. Kurkelassa asuvat nuoret ovat ennen perheryhmäkotia saaneet vastaanot-topalveluja Kurkelan ryhmäkodissa, jossa ovat työskennelleet samat ohjaajat samassa toimintaympäristössä. Saatuaan turvapaikan tai oleskeluluvan siirtyivät turvapaikanhakijoina olleet lapset kuntalaisiksi heidät vastaanottamaan kuntaan. Salo on Kurkelan perheryhmäkodissa asuvien lasten kotikunta, joka vastaa heille tarjottavista palveluista. ELY -keskus koordinoi ja hallinnoi pakolaisten vastaanottoa sisäministeriön alueellisena toimijana (ELY-keskus). Kurkelan perheryhmäkoti on avattu lokakuussa 2016 Salon kaupungin toimeksiantosopimuksella Kalliolan kannatusyhdistys ry:n perustamana. Kurkelassa asuvat nuoret ovat siis Salon kaupungin kuntalaisia.

Salon kaupunki ostaa Kurkelan perheryhmäkodin palvelut Kalliolan kannatusyhdistykseltä. Nuorten päivittäisestä hoidosta, kasvatuksesta ja hyvinvoinnin tukemisesta vastaa perheryhmäkoti, ja sosiaali- ja terveyspalveluista sekä muista tarvittavista palveluista Salon kaupunki. Kotoutumislain (1386/2010) 15§ velvoittaa laatimaan kaikille alaikäisille ilman huoltajaa tulleille lapsille kotoutumissuunnitelman. Tämän laatimiseen osallistuu myös edustaja, joka on useimmilla ollut mukana jo turvapaikkaprosessissa. Lisäksi heille laaditaan perheryhmäkodissa yksilölliset hoito- ja kasvatussuunnitelmat. Kunnalla on myös kotoutumislakiin kirjattu (31§) velvoite monialaiseen yhteistyöhön kotoutumisen edistämiseksi.

Kalliolan kannatusyhdistys ry on osa Kalliolan setlementtiä, joka tuottaa sosiaali- ja terveystalouden palveluina maahanmuuttajapalveluja, joihin on viime vuosina kuulunut esimerkiksi tukiasumisyksiköiden, ryhmäkotien ja perheryhmäkotien toimintaa eri paikkakunnilla Etelä-Suomessa. Maahanmuuttajapalvelut kuuluvat Kalliolan setlementin Palvelutuotannon kokonaisuuteen. Kalliolan setlementin toiminta-ajatuksena on vahvistaa ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia. Työn perusarvoja ovat yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden edistäminen, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon puolustaminen sekä luottamus ihmisen ja yhteisön kykyyn kasvaa ja kehittyä. (Kalliolan setlementti.)

Kurkelan perheryhmäkoti sijaitsee Salon Kiskossa n. 30 kilometriä Salon kaupungin keskustasta. Perheryhmäkodissa toimii kaksi osastoa, joissa molemmissa asuu 7 lasta

tai nuorta. Yhteensä paikkamäärä on siis 14. Käytännössä osastoja ei ole eroteltu, vaan yksikkö toimii 14 -paikkaisena yhteisöllisenä kokonaisuutena. Perheryhmäkodissa asui opinnäytetyön aineistonkeruun vaiheessa maaliskuussa 2017 yhteensä 13 (osan ajasta 14) alle 18 -vuotiasta nuorta, joista kaikki olivat afganistanilaisia poikia. Henkilöstöä Kurkelassa on yhteensä 14: perheryhmäkodin johtaja, vastaava ohjaaja, sairaanhoitaja-ohjaaja sekä 11 ohjaajaa.

Kurkelan perheryhmäkoti sijaitsee Kalliolan Kärkelän kiinteistössä, joka on maaseudulla pitkien välimatkojen päässä esimerkiksi monista harrastusmahdollisuuksista, kaupungin keskustan palveluista ja kouluista. Tämä vaatii niin nuorilta kuin työntekijöiltä joustavuutta ja suunnittelua menojen ja kulkemisten suhteen, jotta kaikki pääsevät hyödyntämään Salon kaupungin palvelutarjontaa. Kurkelan perheryhmäkodilla on käytössään yksi 8 -paikkainen tila-auto kulkemisia varten. Lähin taajama on noin kymmenen kilometrin päässä sijaitseva Kiskon Toija, josta löytyy kauppa, kirjasto, nuorisotila ja kuntosali sekä liikuntahalli. Lisäksi Toijassa on Kurkelan nuorten asumisharjoitteluun tarkoitettu perheryhmäkodin hallinnassa oleva asunto, jossa nuoret voivat suunnitellusti harjoitella itsenäistymistaitoja kuten itsenäistä ruoanlaittoa, siivousta, yksin olemista, julkisen liikenteen käyttöä ja kaupassa käymistä.

Ohjaustyö Kurkelassa perustuu hoitomalliin, joka pitää sisällään arjessa tapahtuvan hoito- ja kasvatustyön kuvauksen, sekä prosessikuvaukset nuoren muuttamisesta Kurkelaan sekä pois Kurkelasta. Toiminnassa näkyy viisi erilaista kulmakiveä, jotka on kiinnitetty arkeen. Näitä ovat yhteisöllisyys, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, nuorten osallistaminen, kotouttaminen sekä nuorten itsenäistymisen tukeminen. Arjen keskiössä on toiminnan ennakoitavuus, ikätasoinen vuorokausirytmistö sekä turvallisuuden tunteen vaaliminen. Käytännön työssä nämä kaikki kulmakivet limittyvät osin toisiinsa, ja esimerkiksi osallisuutta edistetään niin arjen rakenteissa kuin itsenäistymisen tukemisessakin. (Liite 1.)

Käytännön arki on kodinomaista yhdessäoloa nuorten kanssa. Kaikkien nuorten koulunkäynti pyritään turvaamaan ja heitä tuetaan opiskelussa. Kodin askareet, kuten ruoanlaitto ja siivous, tehdään yhdessä nuorten ja ohjaajien kesken tukien nuorten osallisuutta arjessa. Vapaa-aika koostuu yhteisistä retkistä, nuorten harrastuksista sekä nuorten omien ystävyys- ja sukulaisuussuhteiden tukemisesta. Yhteisöllisyyttä tuetaan yhteisten talokokousten keinoin, joissa nuoria osallistetaan toiminnan suunnitteluun ja käydään heidän kanssaan palautekeskustelua. Nuorten kanssa tehdään myös omaoh-

jaajatyötä, joka huomioi kunkin nuoren yksilöllisesti. Ohjaajat ovat arjessa läsnä keskustellen ja turvallisuudentunnetta luoden.

Kunkin nuoren omat henkilökohtaiset kyvyt, tarpeet ja voimavarat ohjaavat Kurkelan perheryhmäkodin ohjaustyötä. Osallistaminen nuoren omassa elämässä on siis hyvin yksilöllistä. Nuori osallistuu itseään koskevien suunnitelmien tekoon ja työskentelee yhteistyössä ohjaajien kanssa osana Kurkelan yhteisöä. Omaohjaajalla on merkittävä rooli nuoren osallisuuden tukemisessa, sillä hän vastaa siitä, että nuoren ääni tulee kuuluviin hoito- ja kasvatussuunnitelmissa, oman itsenäistymisen ja elämän suunnittelussa ja esimerkiksi nuoren vaatehankinnoissa, joita Kurkelassa tehdään kunkin nuoren henkilökohtaisen budjetoinnin puitteissa. Nuoren itsenäistymisen tukeminen ja vastuun jakaminen ovat myös tärkeitä asioita nuoren osallisuuden tukemisessa. (Liite 1.)

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni minulle tuli yllätyksenä, miten vähän Suomessa on tutkittu yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kotoutumista tai kokemuksia. Pidän tämän opinnäytetyön kohdalla erityisen tärkeänä suomalaisen yhteiskunnan ja lainsäädännön kontekstiin sijoittuvan tutkimuksen tarkastelua, sillä opinnäytetyön kohderyhmänä on suomalaisessa perheryhmäkodissa asuvat nuoret ja heidän kokemuksensa, jota määrittää kotoutuminen Suomeen. Laatikainen ym. (2013, 227-229) nostavat artikkelissaan esille suomalaisen tutkimuksen haasteet saada tietoa ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten terveydestä ja hyvinvoinnista. Syitä tähän löydetään tilastojen ja rekistereiden hyödyntämisen haasteista, ja myös aineistonkeruuseen ja metodiikkaan liittyvistä seikoista. Tiedon saamista pidetään kuitenkin tärkeänä, sillä maahanmuuttaja-taustaiset lapset ja nuoret nähdään haavoittuvana ryhmänä, ja keinoja heidän terveytensä ja hyvinvointinsa edistämiseen olisi tärkeää löytää. (Laatikainen ym. 2013, 228-241.) Todennäköisesti tutkimusta onkin tekeillä tämän asiakasryhmän kasvettua Suomessa viime vuosina, mutta tähän opinnäytetyöhön sitä oli vielä haastavaa löytää.

4.1 Aiemmat tutkimukset

Maamu- tutkimuksessa on tutkittu työikäisten ja Etnokids -tutkimuksessa lasten ja nuorten terveyttä ja hyvinvointia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Maahanmuuttajanuorten tarpeet tunnetuksi -hankkeessa on tuotettu terveys- ja hyvinvointi-indikaattoreita, joiden kautta voi tarkastella kouluterveyskyselyn tuloksia nuorten syntyperän mukaan (THL 2017). Varsinaisesta kotoutumisesta tai osallisuuden kokemuksista nämä tutkimukset ja indikaattorit eivät kuitenkaan kerro, vaikka ovat varmasti hyödyllisiä kotoutumisprosessien tarkastelussa. Turvapaikanhakijalasten kokemuksista on etnografista tutkimusta tehnyt Lähteenmäki (2013), mutta tarkastelun kohteena tässä kuten myös maahanmuuttajanuorten terveyttä ja hyvinvointia käsitelleissä tutkimuksissa ovat lapset ja nuoret, jotka ovat Suomessa huoltajiensa kanssa eli osana perhettä. Todennäköisesti perheensä kanssa Suomessa asuvan lapsen kokemusmaailma on hyvinkin erilainen verrattuna lapseen tai nuoreen, joka on saapunut Suomeen ilman huoltajaa. Jo lainsäädännöllisesti näiden lasten asema on hyvin erilainen.

Vuori on vuosina 2003-2005 kerännyt aineistoa maahanmuuttajien kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta sekä havainnoinut heidän työssään tapahtuneita asiakas- ja vuorovaikutustilanteita. Hän tarkastelee kotouttamistyötä arjen kansalaisuuden rakentumisen näkökulmasta. Arjen kansalaisuus on käsite, johon vahvasti liittyy myös osallisuus. Vuori määrittelee arjen kansalaisuuden käsitteenä, joka liittyy kohtaamisiin ja ihmisten ja julkisen vallan välisiin suhteisiin, ja jossa mukana on myös osallisuus. (Vuori 2012, 235-244.) Tässä tutkimuksessa ammattilaisten joukossa ei kuitenkaan ole perheryhmäkotitoimintaa, eikä yksintulleiden kanssa työskenteleviä tahoja (Vuori 2012, 237). Vuori myös nostaa esille vahvan ydinperheajattelun, jonka kautta maahanmuuttajatyötäkin pohjoismaissa ja Suomessa vahvasti tarkastellaan (Vuori 2012, 243). Tämä näkyy myös Vuoren aineistossa ja tutkimuksessa, eikä yksintulleiden näkökulmaa ole tässä näkyvissä.

Suuri osa Suomeen yksintulleita lapsia käsittelevästä kirjallisuudesta tuntuu olevan melko vanhaa, ja varsinkin maailman ja eri valtioiden turvallisuustilanteen muutoksesta ja erityisesti vuoden 2015 maahantulijoiden Suomeen kohdistuneesta isosta aallosta johtuen yhteiskunnallinen tilanne on muuttunut radikaalisti, ja on nyt aivan toinen kuin vaikkapa kymmenen vuotta sitten. Myös lainsäädännössä on 2000 -luvulla tapahtunut muutoksia. Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) eli niin sanottu kotouttamislaki on vuodelta 2010, ja sen myötä esimerkiksi yksintulleita merkittävästi koskettava perheenyhdistäminen muuttui entistä vaikeammaksi (Björklund 2014b, 44-47). Näin ollen 2010 -lukua aiemmin julkaistuun aineistoon on mielestäni syytä suhtautua suurella kriittisyydellä tämän päivän maahanmuuttajuuteen ja kotoutumiseen liittyviä ilmiöitä tutkittaessa.

4.1.1 Yksintulleiden kotoutumisen tutkimus

Vuori (2012, 235) määrittää kotoutumisen prosessiksi, jolla ei ole selkeää alkua ja loppua. Itse pidän Suomeen yksintulleiden turvapaikanhakijanuorten prosessia yhtenäisenä kotoutumisen tukemisen ja siihen vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta, mutta on kuitenkin fakta, että nuorten lainsäädännöllinen asema ja palvelut ovat erilaiset vastaanottovaiheessa ja kotoutumisvaiheessa. Tutkimustietoa tähän opinnäytetyöhön olisi ihanteellista hyödyntää molemmista vaiheista, vaikka opinnäytetyö kohdistuukin (oleskeluluvan saamisen jälkeen) perheryhmäkodissa asumiseen liittyviin kokemuksiin. Opinnäytetyön kyselyjen toteuttamisvaiheessa nuoret ovat asuneet perheryhmäkodissa

vasta vähän aikaa, eivätkä he ole fyysisesti muuttaneet oleskeluluvan saamisen jälkeen, vaikka ovatkin siirtyneet virallisesti kuntalaisiksi saamaan kotouttamisvaiheen palveluja. Björklund (2014a, 22) esittelee asiantuntijaryhmän laatiman kaavion alaikäisen pakolaisen palvelupolusta, jota tarkastellaan yksintulleiden nuorten kotoutumisen näkökulmasta enemmän kokonaisuutena kuin vastaanottovaihetta ja kotouttamispalvelujen vaihetta erotellen.

Turun ammattikorkeakoulun koordinoiman HALATEN -projektin osana on tutkittu alaikäisinä ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijoita ja heidän kotoutumistaan Siirtolaisinstituutin toimesta. Tärkeimpinä kotoutumiseen vaikuttavana tekijänä on tässä tutkimuksessa nostettu erityisesti koulu ja koulutuspolkujen merkitys (Björklund 2014a, 35-43; 2014b, 48-54), ja saman nostaa artikkelissaan esille myös Alitolppa-Niitamo (2014, 85). Kielitaidon puute on näille nuorille myös merkittävä haaste (Björklund 2014b, 53).

Alitolppa-Niitamo (2014) nostaa esille erityisesti ilman huoltajaa uudessa maassa olevien nuorten turvallisuuden tunteen ja luottamuksen rakentamisen merkitystä. Vaikka nämä nuoret ovat kokemuksineen tilanteessa, josta emme voi lähtökohtaisesti paljoa aikuisina ymmärtää, kaipaavat he elämäänsä samanlaisia asioita kuin kuka tahansa kasvava lapsi tai nuori. Aikuisen välittäminen, henkilökohtaisen suhteen luominen ja pitkäjänteisyys ovat turvallisuudentunteen ja luottamuksen kannalta merkityksellisiä. (Alitolppa-Niitamo 2014, 80-81.) Arjen tavallisilla asioilla, suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista opettamalla ja nykyhetkeen keskittymällä voidaan tukea nuoren kotoutumista, vaikka nuoren oma kulttuuri ja menneet kokemukset kulkevatkin nuoren mukana arjessa (Alitolppa-Niitamo 2014, 84).

4.1.2 Lasten ja nuorten osallisuutta käsittelevä tutkimus

Yksintulleista turvapaikanhakijanuorista ja osallisuudesta puhuttaessa on Kaukko nostanut esille tutkimustiedon puutteen osallistavan kasvatuksen tueksi tämän kohderyhmän kanssa. Hän on tehnyt osallistavaa toimintatutkimusta vastaanottokeskuksessa asuvien yksintulleiden turvapaikanhakijatyttöjen kanssa, sekä haastatellut heidän kanssaan työskenteleviä ohjaajia. Turvapaikanhakijatyttöjen käsitys osallisuudesta poikkesi valtaväestön yleisestä käsityksestä siten, että aikuisen rooli asioista päättävänä nähtiin vahvempana. Osallisuuden kokemukseen vaikutti merkittävästi myös yhteenkuuluvuuden ja kodinomaisuuden tunne. Ohjaajien haastatteluissa esille nousi sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyys sekä yksilölliset erot nuorten kanssa työskenneltä-

essä. Kaukko nostaa esille myös osallistavan kasvatuksen haasteita, jotka nousevat esille nuorten kanssa työskentelyssä vastaanottovaiheessa. (Kaukko 2014, 103-112.) Kotouttamisvaiheessa tehtyä tutkimusta osallisuuden kokemuksista en ole löytänyt, joten osallisuuden kokemusten mahdollista muuttumista vastaanottovaiheen jälkeen kotoutumisvaiheessa ja perheryhmäkodin kasvuympäristössä voi vain spekuloida.

Perheryhmäkotityössä on paljon samoja elementtejä kuin lastensuojelun sijaishuollossa. Osallisuutta lastensuojelussa on tutkittu erilaisista näkökulmista. Tähän tutkimukseen en ole kokenut tässä yhteydessä tarvetta tutustua sen laajemmin, sillä aiheen rajaus on kuitenkin tässä yksintulleissa nuorissa ja perheryhmäkotityössä. Pohtiessani metodiikkaa ja nuorille tehtävien kysymysten asettelua poimin kuitenkin pari esimerkkiä osallisuuden tukemisesta lastenkotityössä. Baumgarten (2010) tarkastelee osallisuutta yhteisöllisyyden näkökulmasta, ja tuo esille hyvänä osallisuutta tukevana käytäntönä nuorten kokoukset lastensuojelulaitoksessa. Stenberg (2010) taas nostaa esille yksilötasolla tehtävän työn ja nuoren osallisuuden tukemisen erityisesti luottamuksellisessa omaohjaajasuhteessa, aikuisten ja lasten yhdessä tekemisellä sekä lapsen mukaan ottamisella arjessa. Nämä elementit ovat vahvasti läsnä myös perheryhmäkotityössä.

4.2 Monikulttuurisen ohjaustyön ja osallisuuden teoreettinen viitekehys

Nuorten osallisuuden kokemuksia tarkastellaan tässä opinnäytetyössä kahdesta eri teoreettisesta viitekehyksestä. Koska opinnäytetyössä tarkastellaan Kurkelan perheryhmäkodin arkea ja siihen liittyviä toimintatapoja ja rakenteita, nousee keskiöön nuorten kanssa tehtävä jokapäiväinen arjen ohjaustyö. Tätä tarkastellaan Monikulttuurisen ohjaustyön teoriasta käsin (Puukari 2013). Alitolppa-Niitamo (2014, 81) toteaa Richmaniin (1998) viitaten, ettei yksintulleiden nuorten psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen ja elämänhallinnan tukeminen vaadi erityistä monikulttuurista asiantuntijuutta. Monikulttuurinen työote tekee kuitenkin tämän kohderyhmän kanssa tehtävästä työstä erityislaatuista verrattuna vaikkapa lastensuojelun sijaishuollon maailmaan, ja monikulttuurisen ohjaustyön näkökulma antaa mahdollisuuden tarkastella osallisuuden kokemuksia kulttuurisensitiivisesti.

Toisaalta opinnäytetyön tuloksia on syytä tarkastella osallisuuden teorian viitekehyksestä. Osallisuuden termin määrittely suomalaisessa keskustelussa on monitahoista ja tarkkaa ja kaiken kattavaa määritelmää on mahdoton löytää. Tässä opinnäytetyössä

olen valinnut teoreettisen tarkastelun lähtökohdaksi Helsingin nuorisoasiainkeskuksen Hesari nuorten äänen ja Anu Gretschelin osallisuuden tasot (Herranen 2011).

4.2.1 Monikulttuurisen ohjaustyön teoreettinen viitekehys

Monikulttuurisen näkökulman tarkasteluun liittyy käsite kulttuuri, jonka usein nähdään koostuvan tavoista, kokemuksista, uskomuksista ja arvoista, jotka siirtyvät yhteisöissä ihmisiltä toisille ja joiden vaikutusta itse on vaikea tunnistaa. Monikulttuurisuus voidaan nähdä tilanteena, jossa erilaiset kulttuurit kohtaavat ja muodostavat oppimista ja haasteita tarjoavan toimintaympäristön esimerkiksi ohjaustyölle. Monikulttuurisessa ohjauksessa kulttuurien erillaisuus on keskeinen lähtökohta, ja niin ohjaajan kuin ohjattavan kulttuurin vaikutus ohjaustilanteeseen tulisi pyrkiä tiedostamaan. Monikulttuurisessa ohjauksessa ohjaaja tulee yhä tietoisemmaksi omasta kulttuuritaustastaan ja oman kulttuurinsa vaikutuksesta ohjaustilanteisiin. Tätä kautta työhön kehittyy kulttuurisensitiivisyys, mikä mahdollistaa erilaisten kysymysten ja mahdollisten ongelmien tarkastelun joustavasti, erilaiset kulttuuriset näkökulmat huomioiden. (Puukari & Korhonen 2013.)

Monikulttuurisuuteen liittyvää kirjallisuutta löytyy Suomesta pitkältä ajanjaksolta, mutta varsinaisen ohjaustyön teoriaa ja kompetensseja on mielenkiintoisella ja tässä yhteydessä hyödynnettävissä olevalla tavalla avannut Sauli Puukari. Hän toteaa monikulttuurisen ohjaustyön tutkimuksen ja kehittämistyön olevan Suomessa verrattain uutta maahanmuuton lisääntymisen myötä. Monikulttuurinen ohjaustyö nähdään työnä, jossa sekä ohjaajan että ohjattavan identiteetit kehittyvät, ja ohjaajan oman kulttuuri-identiteetin sisäistäminen ja työstäminen on tärkeää. Universaalissa suuntauksessa kiinnitetään huomiota enemmän kulttuurien välisiin yhteneväisyyksiin ja ihmisen yksilöllisyyteen, kun taas kulttuurispesifissä suuntauksessa huomio on enemmän kulttuurieroissa. (Puukari 2013, 75-86.) Lasten ja nuorten kanssa arjessa työskenneltäessä korostuu universaali lähestymistapa, sillä erilaisesta kulttuuritaustastaan huolimatta he ovat heterogeeninen ryhmä. Tämän on tutkimuksessaan huomannut Kaukko (2014, 112), joka kuitenkin korostaa kulttuurisensitiivisyyden tärkeyttä. Myös Rättyö on jo viisitoista vuotta sitten korostanut alaikäisistä turvapaikanhakijoista puhuessaan, että palveluja järjestettäessä lähtökohtana on, että ”lapset nähdään ensisijaisesti lapsina ja nuorina ja vasta sitten pakolaisina” (Rättyö 2002, 177).

Monikulttuuriset ohjauskompetenssit Puukari (2013, 84-86) on laatinut mukaillen Suen, Arredondon ja McDavisin (1992) mallia. Ohjauskompetensseja tarkastellaan uskomusten ja asenteiden, tietojen sekä taitojen näkökulmasta. Kolme pääkäsitettä määrittävät ohjaustyötä: monikulttuurinen tietoisuus, kulttuurierojen tuntemus ja monikulttuuriset ohjauskäytänteet. Ohjaustoiminnan pohjalla on ohjaajan tietoisuus omista oletuksistaan, arvoistaan ja ennakkoluuloistaan. Ohjaukseen vaikuttaa kulttuurisesti erilaisen ohjattavan maailmankatsomuksen ymmärtäminen ja ohjauskäytänteinä näkyy ohjaajan erilaiset toimintakeinot ja niiden kehittäminen. (Puukari 2013, 84-86.)

Turtiainen (2013) käsittelee kunnan viranomaisten tekemää kotouttamistyötä, mutta hänen esille nostamissaan näkökulmissa on tärkeitä huomioita myös perheryhmäkodin arkeen liittyen. Tärkeänä nähdään rutiinien rakentaminen arkeen sekä niiden ylläpitäminen ja harjoittelu konkreettisesti. Suomessa asumiseen liittyy konkreettisia asioita esimerkiksi talotekniikkaan liittyen, joita tulee käytännössä harjoitella ja neuvoa myös perheryhmäkodin nuorille, kuten lämmitykseen sekä putkiston, veden ja sähkölaitteiden käyttöön liittyvät asiat. Rutiinien opettelu voi olla hyvinkin haasteellista ja vie energiaa varsinkin alkuvaiheessa. Riippuvuus viranomaisista ja nuorten kohdalla perheryhmäkodin työntekijöistä aiheuttaa erilaisia tunteita. Kokemukset oman lähtömaan viranomaisista tai aikuisista vaikuttavat taustalla. Jokaisen elämäntilanne, yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ja niihin liittyvä ohjaus ja työskentelymenetelmät ovat tärkeitä tunnistaa. Tietoa tulee antaa oikeaan aikaan, oikealla tavalla ja riittävät tulkkipalvelut varmistaen. Kotoutumiseen liittyvät pettymyksen tunteet vaativat turvallista käsittelyä, nuorilla erityisesti ammattitaitoisten aikuisten kanssa. (Turtiainen 2013.)

4.2.2 Osallisuuden teoreettinen viitekehys

Osallisuutta käsittelevää kirjallisuutta ja tutkimusta löytyy varsin hyvin, mutta monissa julkaisuissa osallisuutta tarkastellaan lähinnä lapsille ja nuorille tarjottujen peruspalvelujen, kuten koulun, päiväkodin tai nuorisotyön toiminnasta, tai kansalaistoiminnan näkökulmasta käsin. Osallisuutta käsitellään paljon myös kunnallisen ja valtiollisen kansalaisdemokratian näkökulmasta. Osallisuuden käsitteeseen ja nuorten osallisuuden kokemuksiin liittyvää kirjallisuutta on kuitenkin saatavilla esimerkiksi nuorisotutkimuksen puolelta Nuorisotutkimusverkoston julkaisuista. Kiilakoski (2008, 10) kuitenkin toteaa, että yrityksistä huolimatta osallisuudelle ei olla saatu laadittua täsmällistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää.

Varsinaisesti maahanmuuttajien osallisuuteen suoraan liittyviä tutkimuksia tai selvityksiä on ollut haastavampi löytää. Monikulttuurisen työn näkökulmasta osallisuuden käsittely on myös sikäli haastavaa, että käsite *osallisuus* nähdään suomalaisena, sillä englanninkielessä termi *participation* pitää sisällään sekä osallistumisen että osallisuuden (Herranen 2011; Kauko 2014, 104-105). Shier (2006) on kuitenkin kuvannut osallisuuden tasoja kansainvälisesti koulutuksen näkökulmasta. Nuorten osallisuuden kokemuksia ja työntekijöiden näkemyksiä voidaan peilata Shierin viisiportaiseen malliin työntekijöiden osallisuutta edistävän roolin näkökulmasta (Shier 2006, 17).

Tässä opinnäytetyössä osallisuus määrittyy erityisesti nuorten kokemuksina ja niiden vertailuna aikuisten näkemyksiin. Nuorten kokemuksia tarkastellaan suhteessa osallisuuden muotoihin ja tasoihin, jotka on määritetty Helsingin nuorisosiainkeskuksen, Hesari nuorten äänen ja Anu Gretschelin toimesta (liite 2). Osallisuuden muotoja on kuusi: ideointiosallisuus, tieto-osallisuus, suunnitteluosallisuus, päätöksentekosallisuus, toimintaosallisuus ja arviointiosallisuus. Näitä kaikkia muotoja voidaan soveltaa myös perheryhmäkodin arkeen ja toimintaan. Ideointiosallisuuteen kuuluu tässä nuorten ideoiden kuuleminen ja huomioonottaminen, ideoiden pyytäminen nuorilta, ideointi yhdessä heidän kanssaan sekä nuorten omatoimisen ideoinnin tukeminen. Tieto-osallisuuteen kuuluu nuorilta saadun tiedon vastaanottaminen, rekisteröiminen ja hyödyntäminen ohjaustyössä, sekä tiedon kerääminen nuorilta siten, että nuoret ovat tiedon tuottajina. Suunnitteluosallisuuteen kuuluu toiminnan suunnittelu yhdessä nuorten kanssa sekä nuorten itsenäinen toiminnan suunnittelu ja sen tukeminen. Päätöksentekosallisuuteen kuuluu nuorten huomioonottaminen päätöksenteossa, nuorten mahdollisuus tehdä päätöksiä yksin tai yhdessä ohjaajien kanssa sekä päätöksentekoon kannustaminen. Toimintaosallisuus näkyy toiminnan tasolla nuorten toimintana itsenäisesti, yhdessä tasavertaisesti toistensa ja aikuisten kanssa sekä nuorten oman toiminnan organisointina itsenäisesti. Arviointiosallisuuteen kuuluu yhteinen arviointi nuorten kanssa keskustellen sekä palautteen keruu nuorilta ja sen hyödyntäminen. Kutakin osallisuuden muotoa voidaan tarkastella neljällä eri osallisuuden tasolla siten, että alimmalla tasolla nuori nähdään mukana osallistumassa, mutta ei täysin osallisena prosessissa. Ylimmällä tasolla nuoret ovat itsenäisiä toimijoita, aidosti osallisina prosessissa ja luonnollisesti myös kokevat tämän itse. (liite 2.) Koska jokaisen nuoren kokemus on kuitenkin yksilöllinen, on mahdotonta muodostaa yhtenäistä kaavaa nuorten osallisuuden kokemusten ja tasojen välille. Useamman nuoren kokemusten perusteella voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä osallisuuden toteutumisesta jossain tietyssä toiminnassa.

5 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa nuorten osallisuuden kokemuksista perheryhmäkodin arjessa, jotta toimintaa ja sen rakenteita voidaan tarkastella osallisuuden edistämisen näkökulmasta. Lapsen mielipiteen kuulemista ja huomioon ottamista itseään koskevissa asioissa korostetaan esimerkiksi lastensuojelulaissa (417/2007), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014), kotouttamislaissa (1386/2010) ja vastaanottolaissa (746/2011). Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artikla edellyttää lapsen tulemistä kuulluksi ja lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään (Hetemäki, I. 2011, 119). Tästä näkökulmasta on lapsen edun mukaista saada olla osallisena ryhmäkodin tai perheryhmäkodin arjessa ja sen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Uskon, että osallisuutta saadaan parhaiten näkyväksi selvittämällä nuorten henkilökohtaisia kokemuksia osallisuudesta.

Osallisuuden kokemuksen määrittely on yksi keskeinen asia, kun halutaan tietoa nuorten osallisuudesta. Toisaalta osallisuuden kokemus saattaa olla osittain kulttuurinen kysymys, joten turvapaikanhakijanuorten määritelmät osallisuudesta saattavat poiketa hyvinkin paljon vaikkapa suomalaisten nuorten osallisuuden määritelmästä. Tässä opinnäytetyössä osallisuutta määritellään suomalaisesta tutkimuksesta ja osallisuuskeskustelusta käsin. Nuorten osallisuus määritetty konkreettisten kokemusten kautta.

Tutkimuskysymyksenä ovat:

1. Miten Kurkelan perheryhmäkodin nuorten osallisuus näkyy nuorten ja työntekijöiden kokemana?
2. Millaisia konkreettisia asioita Kurkelan perheryhmäkodin arjessa tulisi tarkastella, jotta nuorten osallisuutta voitaisiin vahvistaa?

Tutkimuskysymyksiin vastauksia etsimällä työyhteisö saa tietoa, jonka pohjalta kehittää toimintaa nuorten osallisuutta edistäen. Opinnäytetyössä tavoitteena on tutkittuun tietoon perustuen nostaa näkyviin konkreettisia kehittämiskohteita nuorten osallisuuden vahvistamiseksi perheryhmäkodin arjessa. Kun osallisuuden kokemuksia päästään tarkastelemaan ja kehittämistyön kautta vahvistamaan, lisääntyy samalla myös nuorten hyvinvointi. Tutkimuksesta saatavan tiedon kautta voidaan pyrkiä edistämään ajatustapaa, joka ”perustuu lasten ja nuorten kunnioittamiseen sekä heidän toimintakykynsä

tukemiseen. Tärkeätä on halu kuunnella, kyky arvostaa ja uskallus jakaa valtaa.” (Kiilakoski 2008, 18-19). Tulosten hyödyntämisestä ja jalkauttamisesta vastaa jatkossa perheryhmäkodin henkilöstö parhaaksi katsomallaan tavalla. Opinnäytetyössä nostan esille kehittämisenäkökulmia ja keinoja niiden hyödyntämiseksi käytännössä.

6 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU

6.1 Metodin valinta

Tutkimuskysymysten avaamiseksi tutkittavaan muotoon oli perheryhmäkodin arki ja sen rakenteet avattava mahdollisimman konkreettisesti, jotta nuoret pystyivät ne ymmärtämään ja itse niitä arvioimaan. Konkretisoitavat asiat nostin esille Kurkelan perheryhmäkodin hoitomallista (liite 1), jolle arjen toiminta Kurkelassa rakentuu. Arjessa konkreettisesti esille nousevia asioita ovat ennakoitavuus (nuorten päivätaulut ja viikko-ohjelmat), ikätasoinen vuorokausirytmä (herätys-, nukkumaanmeno-, hiljaisuus- ja ruokailuajat), turvallisuuden tunteen vaaliminen (ohjaajien läsnäolo ja aika, omaohjaajatyöskentely), fyysiset puitteet (oma huone, sisustus, perheryhmäkodin tarvikkeet ja varusteet), yhteisölliset talotuokiot, toiminnan suunnittelu, nuorten palautteenanto, siivous, omaohjaajatyö ja -suhde (omaohjaaja-ajat, vuorovaikutus omaohjaajan kanssa), koulunkäynti (nuoren vastuu ja ohjaajien tuki), vapaa-aika ja harrastukset (nuoren kiinnostuksen kohteet, oman arjen suunnittelu), koko yhteisön retket, ruokailu (tarjottava ruoka, ruoanlaitto) sekä rahankäyttö (viikkoraha, henkilökohtainen vaatebudjetti). Näiden asioiden pohjalta lähdin kysymyksiä pohtimaan. Kaikkia osa-alueita oli mahdotonta tiivistää kysymyksiin, joten keskityin asioihin, jotka koin helpoimmiksi kuvata konkreettiseen muotoon. Tähän luonnollisesti vaikuttivat myös omat kokemukseni Kurkelan arjesta.

Käytettävissä olevat ajalliset resurssit määrittivät sitä, paljonko ja millaista aineistoa oli mahdollisuus kerätä, sillä aineiston purkuun ja analysoimiseen menee aina luonnollisesti aikaa. Aineistonkeruun tapaan liittyivät myös työnantajan resurssit, sillä aineiston keruussa oli hyödynnettävä tulkkia kohderyhmä huomioiden. Koin työkokemukseni perusteella, ettei aineistoa voinut kerätä nuorilta vielä suomen kielellä, vaan tulkki- ja käännöspalveluja oli käytettävä, jotta aineistoa ylipäättään saatiin kerättyä. Metodivalinnoissa tulkin käyttö tosin minimoitiin vain välttämättömään.

Perheryhmäkodin nuorten luku- ja kirjoitustaito sekä suomen kielen erilaisten ilmausten ymmärtämisen kyky vaihtelevat yksilöillä hyvinkin paljon, joten tämä on pitänyt huomioida metodin valinnassa. Avoimien haastattelujen teon koin jo suunnitteluvaiheessa liian raskaaksi prosessina niin haastattelujen toteutuksen, litteroinnin kuin analyysinkin näkökulmasta. Tulkkaminen pidentää luonnollisesti haastattelutilanteen kes-

toa huomattavasti, ja tulkin käännösosaamisen taso saattaa vaikuttaa siihen, tulevatko vastaukset ymmärretyiksi siten, kun vastaaja on ne ilmaissut. Oma tutkijapositioni aiheutti myös paljon eettistä pohdintaa avoimen keskustelun käymisen näkökulmasta, koska keskustelu voi johtaa johonkin täysin muuhun kuin sen on tarkoitus, kuten Eskolan ja Suorannan (1999, 55) esimerkissä sosiaalitieteiden opiskelijoista. Osallistuvan havainnoinnin käyttö tuntui myös liian haastavalta, sillä se hyvinkin todennäköisesti olisi sekoittunut avoimen keskustelun tavoin työn arkeen, jolloin olisi ollut hyvin vaikeaa pitää oma rooli vahvana tutkijan ja ohjaajan roolien välillä.

Aineistonkeruun päätin toteuttaa lomakekyselyllä. Kyselylomake voidaan muotoilla kohderyhmän ja tarkoituksen mukaan (Valli 2010, 103), joten tässä tapauksessa voitiin lomaketta laatiessa huomioida jo kohderyhmän kielelliset haasteet ja aineistonkeruutilanne. Lomakkeen laatimisessa huomioon otettavat periaatteet soveltuivat mielestäni tilanteeseen, jossa yhteistä äidinkieltä ei ole, mutta asia pitäisi saada mahdollisimman selkeään ja ymmärrettävään muotoon. Tällaisia periaatteita ovat esimerkiksi sanamuotojen tarkka pohtiminen, mahdollisimman yksiselitteiset kysymykset sekä kysyttävien asioiden tarkka pohdinta (Valli 2010, 103-104). Kysyttäviä asioita pohdin nuorten arjen näkökulmasta. Osallisuutta on todennäköisesti mahdotonta määritellä siten, että nuoret ymmärtäisivät sen terminä. Arjessa he ovat kuitenkin osallisina joka päivä erilaisissa asioissa eri tavoin, ja omia kokemuksiaan arjesta ajattelin heidän pystyvän kuvaamaan. Lomaketta käytettäessä tutkimukseen pystyivät osallistumaan kaikki perheryhmäkodin nuoret, jolloin otanta oli varmasti kehittämisenäkökulma huomioiden kattava. Koska tässä kysely kohdennettiin nimenomaan Kurkelan perheryhmäkodin käytäntöihin siellä asuvien nuorten näkökulmasta, on perusjoukko jo lähtökohtaisesti pieni. Vaikka tässä ei tehtykään tilastollista analyysiä, antoi perusjoukon pienuus mahdollisuuden kaikille osallistua.

Lomake laadittiin samankaltaiseksi nuorille ja henkilökunnalle vain hieman sanamuotoja muuttaen. Näin mahdollistettiin vastausten vertailu nuorten ja henkilökunnan välillä, kun kysymykset koskivat samaa asiaa eri näkökulmasta koettuna. Tällä haettiin kehittämistyölle pohjaa.

6.2 Lomakkeen laatiminen

Tämä tutkimus oli kokonaistutkimus, eli kysely teetettiin koko perusjoukolle (Vilkkä 2015, 98). Tähän oli helppo päätyä, sillä perusjoukko oli pieni; enintään 14 nuorta ja 14

henkilökunnan jäsentä. Koska perusjoukko oli pieni ja tutkimuksen tarkoitus oli tarkastella nuorten ja henkilökunnan vastauksia niitä keskenään vertaillen, ei lomakkeessa myöskään ollut tarpeellista kysyä vastaajien taustamuuttujia.

Kyselylomakkeessa käytettiin graafista eli Flechen asteikkoa. Tähän valintaan päädyin kohderyhmälähtöisesti, sillä graafista asteikkoa voidaan käyttää lukutaidottomien vastaajien kanssa, joita Kurkelan nuorissa on (Valli 2010, 121). Vastausvaihtoehdot esitettiin hymiöin eli kasvokuvin asteikolla yhdestä viiteen (liite 3, 4). Tavallisimmin asteikot kyselylomakkeissa ovat 5- tai 7 -portaisia (Hirsjärvi ym. 2009, 200). Keskimäinen vastausvaihtoehdoista kuvaa vaihtoehtoa ”ei samaa eikä eri mieltä”. Vasemmalta oikealle vastausvaihtoehdot kyselylomakkeissa ovat: täysin samaa mieltä, jonkun verran samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jonkin verran eri mieltä ja täysin eri mieltä (liite 3, 4).

Kysymysten tai väittämien muotoilussa hyödynnettiin Herrasen diaesityksestä löydettyä Gretscherin ja Helsingin nuorisoasiainkeskuksen taulukkoa (Herranen 2011), jossa osallisuuden tasoja on neljä (liite 2). Vastausvaihtoehdoina olisi tässä voinut esittää vain neljä eri tasoa, jolloin olisi ollut pakko muodostaa mielipide tai tuottaa positiivinen tai negatiivinen kokemus kysytystä asiasta. Pohdin vaihtoehdon ”en osaa sanoa” laittamista lomakkeeseen, mutta totesin opinnäytetyöni ohjaajan ja toimeksiantajan kanssa käymieni keskustelujen jälkeen sen kuitenkin todennäköisimmin antavan tietoa vain siitä, oliko kysymys onnistunut tavoittamaan vastaajan. Keskimmäiseksi vastausvaihtoehdoksi päädyin kuitenkin laittamaan neutraalin vaihtoehdon ”ei samaa eikä eri mieltä”. Tällä halusin antaa vastaajalle vaihtoehdon tuottaa neutraali mielipide, sillä jokaisella nuorella ei välttämättä ole arjessaan samanlaista tarvetta olla osallisena kaikissa asioissa, jolloin johonkin asiaan liittyvä kysymys ei herätä tunnetta suuntaan eikä toiseen. Kysymyksiä lomakkeessa on yhteensä 18, jolloin jokaista Gretscherin ja Helsingin nuorisoasiainkeskuksen taulukossa mainittua osallisuuden muotoa on konkretisoitu kolmen kysymyksen avulla. Kyselylomakkeissa kysymykset 1-3 käsittelevät toimintaosallisuutta, kysymykset 4-6 ideointiosallisuutta, kysymykset 7-9 tieto-osallisuutta, kysymykset 10-12 suunnitteluosallisuutta, kysymykset 13-15 päätöksenteko-osallisuutta ja kysymykset 16-18 arviointiosallisuutta (liite 3, 4).

Kysymysten tai arvioitavien väittämien muotoilussa kiinnitin huomiota mahdollisimman konkreettiseen ilmaisuun. Kuten Vastamäki (2010, 136) nostaa esille, tuo kääntäminen toiselle kielelle lisähaastetta toteutukseen, mikä lisää väärinymmärryksen mahdollisuutta. Laatimalla väittämät mahdollisimman selkeällä suomen kielellä pyrin edesautta-

maan tulkkauksen onnistumista kyselyn täyttämistilanteessa. Tässä yhteydessä hyödynsin selkokielisyyden periaatteita (Selkokeskus). Väittämissä pyrin tuomaan selkeästi ja konkreettisesti näkyviin Kurkelan perheryhmäkodin hoitomalliin kirjattuja asioita, jotta vastaajat voivat arvioida osallisuuttaan niiden toteutumisessa. Kyselyn laatimisessa mahdollisimman käytännönläheiseksi koin olevan sen hyödyn, että kehittämistyö jatkossa voidaan tehdä konkreettisten asioiden kautta, jolloin se hahmottuu niin henkilökunnalle kuin nuorillekin selkeämmin. Haasteena oli kirjoittaa väittämät siten, että ne olivat konkreettisia ja nuorille ymmärrettävissä olevia, mutta samalla antavat tutkijalle tietoa nuorten osallisuuden kokemuksista ilman, että osallisuus -termiä on suoraan käytetty missään kohtaa. Väittämät ryhmiteltiin Gretschelin ja Helsingin nuorisoasiainkeskuksen taulukon osallisuuden muotojen mukaan. Näin pyrin saamaan tietoa siitä, jos jokin osallisuuden muodoista koettaisiin heikommin toteutuvana kuin joku toinen. Osallisuuden muotojen otsikoita ei valmiissa kyselylomakkeessa kuitenkaan ollut vastaajan näkyvillä, jotta konkretia säilyi eikä lomakkeesta tullut liian sekava vastaajille. Koska osallisuus -termiä ei oltu lomakkeessa käytetty, en pitänyt tärkeänä tuoda nuorille tietoon myöskään osallisuuden muotojen jaottelua lomakkeessa.

Selkokielisyyden periaatteet pyrin huomioimaan mahdollisimman hyvin nuorten kyselylomaketta laadittaessa. Virkkeet on pidetty riittävän lyhyinä, tekstissä on käytetty konkreettista kieltä ja sanastoa ja kaikki lauseet on muotoiltu minä -muotoon, jolloin vastaaja itse pystyi vastaamaan selkeästi subjektina. Pitkiä ja vaikeita sanoja ei ole väittämissä käytetty. Kohderyhmällä jo aiheesta (Kurkelan perheryhmäkodin arki) olevat tiedot on otettu huomioon väittämiä kirjoitettaessa. Lomakkeen laatimisvaiheessa luin väittämät useita kertoja itse läpi, ja niiden muotoa pohdittiin sekä henkilöstön edustajan, että perheryhmäkodissa asuvan nuoren kanssa. (Virtanen 2012, 68-110.)

Henkilökunnalle suunnatussa kyselyssä kysymysten muoto säilytettiin lähes samana, mutta väittämät kohdennettiin työntekijälle, kun ne nuorten väittämissä on suunnattu henkilökohtaisesti vastaajalle, esim. ”Voin olla mukana ideoimassa Kurkelassa tarjolla olevia ruokia, jos itse haluan”. Henkilökunnan lomakkeessa kysymysmuoto oli kolmannessa persoonassa subjektina nuori, esim. ”Nuori voi olla mukana ideoimassa Kurkelassa tarjolla olevia ruokia, jos itse haluaa”.

6.3 Kyselyn toteutus nuorille

Koska lomakkeeseen vastaaminen puutteellisen luku- ja kirjoitustaidon vuoksi ei olisi ollut ehkä kaikille nuorille mahdollista yksin, oli perusteltua kerätä aineisto perheryhmäkodin yhteisessä tilaisuudessa kaikkien tutkimukseen osallistuvien kanssa tulkin ja itseni (tutkijan) läsnä ollessa kontrolloidun kyselyn tapaan (Hirsjärvi ym. 2009, 196-197). Tällöin ajattelin tilanteen toimivan myös rohkaisevana tekijänä, kun nuoret saivat halutessaan esittää kysymyksiä kyselyyn liittyen. Tutkijana minulla oli mahdollisuus näin auttaa vaikeissa kohdissa, jos nuoret eivät ymmärtäneet kaikkia kysymyksiä (Valli 2010, 108). Läsnäolo oli itselleni myös työni puolesta luontevaa, eikä minun tarvinnut esimerkiksi erikseen enää esittäytyä nuorille. Kyselyn ja tutkimuksen tarkoitus oli kuitenkin syytä avata huolellisesti tulkin kanssa, sillä nuoret saattavat erilaisen kulttuuritaustansakin vuoksi suhtautua kyselyihin erilaisella varauksella, kuin Suomessa jo pitkään asuneet tai suomalaiset nuoret. Tutkimuksen tarkoituksesta ja siitä, mihin sitä käytetään sekä omista opinnoistani kerroin nuorille suullisesti jo etukäteen yhdessä viikoittaisista talokokouksista, joihin osallistuvat kaikki nuoret ja joissa tulkki on paikalla. Etukäetiedon kyselyn toteutuksesta nuoret saivat talokokouksessa noin kolme viikkoa ennen kyselyn toteutusta.

Kysely toteutettiin ryhmämuotoisesti Kurkelan perheryhmäkodin ruokailutilassa maanantaina 3.4.2017. Läsnä oli minun lisäksi tulkki. Tulkki sai ennen tilaisuutta kyselylomakkeen ja mahdollisuuden tutustua käännettäviin kysymyksiin. Aluksi nuorille kerrottiin opiskelustani ja opinnäytetyön aiheesta. Kerroin pyrkiväni selvittämään, miten nuoret kokevat olevansa mukana ja saavansa vaikuttaa Kurkelan jokapäiväisessä arjessa. Tulkin kanssa aiemmin käymäni keskustelun perusteella totesimme, että osallisuus ei ollut terminä käännettävissä darin kielelle, joka on nuorten äidinkieli. Kysely eteni kysymys kerrallaan siten, että luin ensin kysymyksen suomeksi, jonka jälkeen tulkki käänsi sen suullisesti nuorten äidinkielelle. Tarvittaessa kysymys toistettiin molemmilla kielillä. Jokaisen kysymyksen kohdalla annettiin hetki aikaa vastata ennen kuin siirryttiin seuraavaan kysymykseen. Tällä tavoin etenemällä kaikki nuoret pystyivät vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, vaikka luku-, kirjoitus- ja suomen kielen ymmärtämisen taidoissa on ryhmässä paljonkin eroja. Nuorilla oli myös mahdollisuus esittää kysymyksiä liittyen kyselyyn tai sen toteutukseen. Olimme tulkin kanssa nuorten käytettävissä hetken myös kyselyn läpikäymisen jälkeen.

Kyselyn toteutusaika oli alkuiltä, jolloin kaikki olivat päässeet koulusta ja saaneet aikaa ruokailla ja levätä, jolloin arvelin tilanteeseen keskittymisen olevan parhaimmillaan. Kyselyyn oli varattu aikaa tunti, mutta lopulta käytettiin yhdessä aikaa noin 40 minuuttia, jonka aikana kaikki osallistuneet nuoret ehtivät vastata kaikkiin kysymyksiin. Kaikille nuorille kerrottiin etukäteen kyselyn toteutuksesta ja annettiin myös mahdollisuus kieltäytyä. Vastaajat saivat kiitokseksi osallistumisestaan pientä tarjoilua, mikä osaltaan todennäköisesti motivoi osallistumaan. Perheryhmäkodissa asui kyselyn toteutuksen hetkellä 13 nuorta, jotka kutsuttiin mukaan kyselyyn. Heistä kaksi ei ollut paikalla perheryhmäkodissa kyselyn toteutuksen hetkellä ja yksi jätti osallistumatta. Vastauksia sain yhteensä 10.

6.4 Kyselyn toteutus henkilökunnalle

Lomakekysely toteutettiin henkilökunnalle yhteisessä työryhmäpäivässä 5.4.2017. Henkilökunta oli saanut etukäteen tietoa opinnäytetyön toteuttamisesta ja siihen liittyvästä käytännön aineistonkeruusta niin nuorilta kuin henkilökunnalta. Kyselyn toteutusvaiheessa henkilöstöstä osa oli vastikään irtisanoutunut ja rekrytointiprosessi oli kesken, joten Kurkelan henkilökunnan määrä oli vajaa, yhteensä 10. Koska itse en vastannut kyselyyn, sain vastauksia henkilökunnalta 9.

Henkilökunta vastasi kysymyksiin yhteisessä tilaisuudessa työpäivän aikana, joten käytännössä se toteutettiin osana työtä, vaikka periaatteessa vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastaukset annettiin nimettömänä, joten mahdollista olisi ollut kuitenkin myös tyhjän lomakkeen palauttaminen. Henkilökunnalle tiedotettiin kyselyn toteuttamisesta ja sen tavoitteesta etukäteen. Vastatessaan heillä oli myös tieto, että nuorten kysely oli tehty jo aiemmin. Henkilökuntaa pyydettiin arvioimaan nuorten osallisuuden toteutumista yleisellä tasolla, eikä esimerkiksi omaohjattavan nuorensa näkökulmasta. Aikaa kyselyn toteutukseen meni henkilökunnalla vain noin kymmenen minuuttia, joten kaikki vastasivat nopeasti eikä kysymyksiä lomakkeeseen liittyen herännyt, tai ainakaan niitä ei vastaustilanteessa nostettu näkyviin.

7 OSALLISUUDEN KOKEMUKSET AINEISTON VALOSSA

Kyselyjen toteuttamisen jälkeen kävin lomakevastaukset läpi, jonka jälkeen tarkastelin nuorten ja työntekijöiden vastauksia erikseen omina kokonaisuuksinaan. Ennen kehittämisenäkökulman esille nostamista pyrin muodostamaan käsityksen siitä, miten nuoret ja työntekijät kokevat osallisuuden arjessa, ja millaisia erityistä huomiota herättäviä asioita aineistosta nousee. Tämän jälkeen vertailin nuorten ja työntekijöiden vastauksia rinnakkain pyrkien nostamaan näkyviin merkittävimmät kokemusten erot ja mahdolliset ristiriitaisuudet. Kysymykset olivat hyvin konkreettisia, joten vastausten tarkastelu ja yhdistäminen käytännön arkeen oli helppoa.

7.1 Lomakevastausten käsittely

Otanta oli tässä opinnäytetyössä niin pieni, että lomakevastauksia en nähnyt tärkeänä lähteä analysoimaan kvantitatiivisin menetelmin ohjelmia käyttäen. Lomakevastauksissa ei ollut taustamuuttujia, sillä vastauksia tarkasteltiin vain nuorten ja työntekijöiden vastauksina näiden eroja tarkastellen. Lomake ei ollut molemmille vastaajaryhmille identtinen, vaan sanamuodot olivat erilaiset. Näin lomakkeiden sekoittumisen vaaraa ei ollut. Asiasisältö, sanamuodot ja ilmaisu pyrittiin kuitenkin säilyttämään niin samanlaisena, että nuorten ja työntekijöiden vastausten vertailu keskenään oli mahdollista. Tulintoja voitiin tehdä kuitenkin esimerkiksi siitä, miten vastaajat ovat kysymykset kielellisesti ymmärtäneet, sillä nuorten vastaustilanteessa väittämät tulkittiin suullisesti nuorten äidinkielelle, ja työntekijät ovat vastanneet lomakkeeseen äidinkielellään lukemien-
sa väittämien pohjalta.

Nuorten ja henkilökunnan vastaukset koodasin ja taulukoin erikseen. Vastausten koodaamisessa päädyin käyttämään Vallin (2015, 228-229) suosittamaa koodaustapaa. Vastaukset koodattiin siten, että täysin samaa mieltä -vastaukselle annettiin arvo 2, jonkin verran samaa mieltä -vastaukselle arvo 1, ei samaa eikä eri mieltä -vastaukselle arvo 0, jonkun verran eri mieltä -vastaukselle arvo -1 ja täysin eri mieltä -vastaukselle arvo -2. Näin neutraali ”ei samaa eikä eri mieltä” -vastaus sai neutraalin arvon, negatiiviset kokemukset numeerisesti negatiivisen ja positiiviset kokemukset numeerisesti positiivisen arvon. Osaan kysymyksistä oli jätetty kokonaan vastaamatta, joten taulu-

koinnissa nämä vastaukset merkittiin erikseen ”ei vastausta” -sarakeeseen. Nuorten ja henkilökunnan vastaukset taulukoitiin omiin Excel -taulukoihinsa.

Asteikkokysymysten koodaamisen jälkeen laskettiin jokaiselle kysymykselle vastausten keskiarvot. Nuorten ja työntekijöiden keskiarvoja voitiin tämän jälkeen vertailla keskenään. Lisäksi jokaisen osallisuuden muodon pohjalta oli lomakkeessa kolme väittämää, jolloin voitiin laskea keskiarvot myös kolmen väittämän ryhmälle ja vertailla esimerkiksi ideointiosallisuuden ja tieto-osallisuuden kokemusten eroja. Tässä kuitenkin näkyi, että osallisuuden muotojen sisällä oli yksittäisten kysymysten vastauksissa hyvinkin paljon vaihtelua, joten vastausten tarkastelu osallisuuden muotojen perusteella olisi jättänyt pois mahdollisuuden tarkastella osallisuuden kokemuksia yksittäisiin konkreettisiin asioihin liittyen. Vastausten vähäisen määrän vuoksi en myöskään tarkastellut kyselyn tuloksia pääasiallisesti kvalitatiivisesti laskettujen keskiarvojen pohjalta, sillä koin niiden antavan liian vähän informaatiota. Halusin sen sijaan kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, missä kysymyksissä näkyi eniten vastausten hajontaa, vastausten selkeään painottumiseen joko positiiviseen tai negatiiviseen päähän asteikkoa, sekä merkittävimpiin eroihin nuorten ja työntekijöiden vastausten välillä. Nämä painopisteet valitsin, koska koin niiden antavan näkökulmaa nimenomaan toiminnan kehittämiseen.

Lomakevastausten tulkinnassa tavoitteena oli muodostaa käsitys niin nuorten kuin työntekijöiden vastauksista vastaajien kokemuksiin perustuen, joten vaikka menetelmä oli kvantitatiivinen, tarkastelin tuloksia enemmän laadullisesta, aineistolähtöisestä näkökulmasta, jolloin ne palvelivat mielestäni paremmin tutkimuskysymyksiä ja toiminnan kehittämisen tavoitetta. Lähestymistapa aineistoon oli tässä tutkimuksessa lähinnä fenomenologis-hermeneuttinen, tulkintoja tekevä ja kokemuksia tarkasteleva. Heikkilä ym. (2008, 31) pitävät tärkeänä esimerkiksi terveydenhuollossa tehtävässä toiminnan kehittämisessä, että ihmisten kokemuksia ja tulkintoja otetaan huomioon, mikä tässäkin tuntui hyvältä ja luontevalta lähtökohdalta. Jokaisella kyselyyn vastanneella oli henkilökohtainen suhde kysyttyihin asioihin, mitä pidin tärkeänä hakea esille aineistosta. Tutkimuksen tehtävänä oli tuottaa tietoa juuri Kurkelan perheryhmäkodin toiminnan kehittämiseen, joten tarvetta laajoihin yleistyksiin aineiston pohjalta ei ollut.

7.2 Nuorten kokemukset osallisuudesta

Nuorten vastauksissa oli jonkun verran epäselviä tai puutteellisia vastauksia. Kahden kysymyksen kohdalla oli yksi tyhjä vastaus, joten kysymysten 10 ja 14 kohdalla kes-

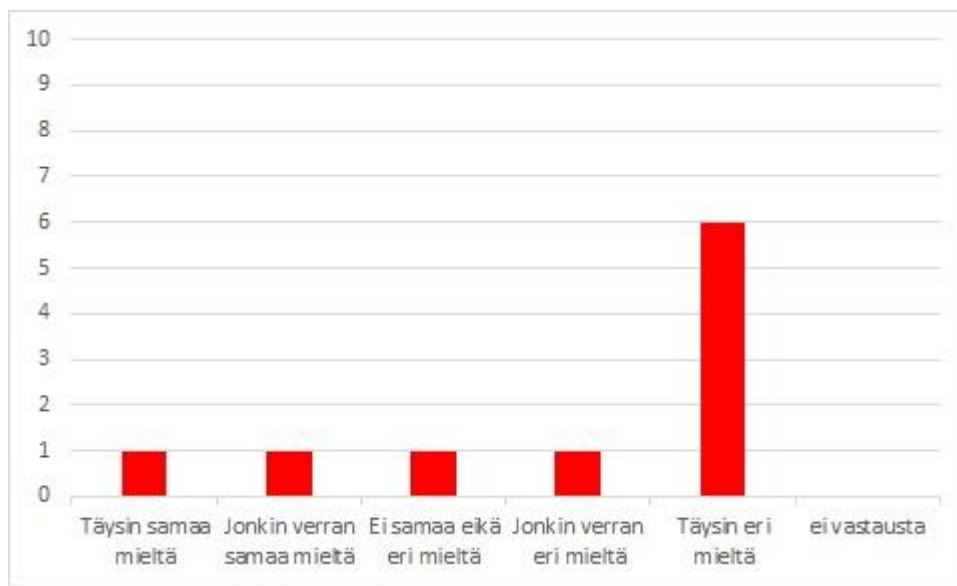
kiarvo laskettiin 9 vastauksen pohjalta. Keskiarvoon vaikutus on kuitenkin sama, kuin jos vastaaja olisi valinnut vaihtoehdon ”ei samaa eikä eri mieltä”. Vastaamattomuuden syytä ei tässä kuitenkaan ole mahdollista saada selville. Lisäksi neljän kysymyksen kohdalla oli vastausten tulkinnessa vaikeuksia, sillä vastauksista oli valittu useampi vaihtoehto. Kysymyksissä 12, 15, 17 ja 18 oli kussakin yksi tällainen vastaus. Nämä epäselvät vastaukset jätettiin kokonaan huomioimatta keskiarvoja laskiessa, eli keskiarvo laskettiin yhdeksän vastauksen perusteella. Nuorten vastauksissa näkyi osassa lomakkeista selvää painottumista vastauksissa joko täysin positiiviseen tai täysin negatiiviseen päähän. Joillain nuorilla saattaa olla halu miellyttää minua kyselyn tekijänä, sillä he varmasti tiedostavat roolini vastaavana ohjaajana. Jotkut nuoret taas voivat kyselyn häiritsemistarkoituksessa valita negatiiviset tai positiiviset vastaukset. Koska kysely käsitteli monipuolisesti Kurkelaan liittyviä arjen toimintoja, suunnitteluun, ideointiin ja arviointiin liittyviä asioita, pidän hyvin epätodennäköisenä sitä, että jonkun kokemus kaikista näistä olisi positiivinen tai negatiivinen. Tutkijana pidän luotettavuuden kannalta kuitenkin tärkeänä, että kaikki vastaukset otetaan mukaan tasavertaisina, koska vastausten taustaa ei voida tietää.

Kuvio 1. Kysymys 1: Teen Kurkelassa siivoustehtäviä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti. N=10

Vahvimmin nuoret kokivat osallisuutta siivoustehtävien suhteen (kuvio 1; kysymys 1) sekä Kurkelaan hankittavien tavaroiden ja tarvikkeiden ideoinnissa (kysymys 5), joissa molemmissa vastaukset jakautuivat täysin samalla tavoin. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastanneet nuoret olivat täysin samaa mieltä siitä, että siivoustehtäviä tehdään Kurkelassa tasapuolisesti. Vaikka vastaajien määrä oli kokonaisuudessaan pieni, voidaan vastaukset tulkita siten, että suurin osa nuorista kokee toimintaosallisuutta siivouksen

suhteen. Samoin suurin osa koki, että heidän ideansa otetaan huomioon Kurkelan hankinnoissa.

Kuvio 2. Kysymys 16: Talokokouksissa me nuoret annamme palautetta aikuisille ja saamme myös palautetta aikuisilta. N=10

Heikointa osallisuuden kokemus nuorten vastausten perusteella oli nuorten ja aikuisten välisessä palautekeskustelussa talokokouksissa (kuvio 2; kysymys 16). Vaikka tämän kysymyksen kohdalla oli vastauksissa hajontaa, oli selvästi suurempi osa nuorista eri mieltä siitä, että talokokouksissa annetaan palautetta puolin ja toisin aikuisten ja nuorten välillä.

Eniten hajontaa vastauksissa näkyi tiedon tuottamisessa omaohjaajalle omasta elämästä (kuvio 3; kysymys 9), päiväretkien suunnittelussa (kuvio 4; kysymys 10), omien vapaa-ajan menojen suunnittelussa (kuvio 5; kysymys 12) ja oman henkilökohtaisen vaaterahan käytöstä päättämisessä (kuvio 6; kysymys 14). Näissä kysymyksissä vastauksia oli annettu vähintään neljään eri vaihtoehtoon viidestä.

Kuvio 3. Kysymys 9: Omaohjaaja saa minulta tietoa omasta elämästäni ja minulle tärkeistä asioista. N=10

Osallisuuden kokemuksia tiedon tuottamisessa voidaan tulkita monin eri tavoin. Nuori saattaa kokea, ettei omaohjaajalla ole aikaa, halua tai mahdollisuutta kuunnella häntä ja saada tätä kautta tietoa hänen elämästään. Nuorella saattaa myös olla haasteita tuottaa tietoa ohjaajalle esimerkiksi kielellisistä syistä. Tulkkipalveluja ei ole joka päivä ja hetki saatavilla, joten tiedon tuottaminen arjessa vaatii nuorelta kommunikointitaitoja. Kaikki nuoret eivät välttämättä haluakaan tuottaa tietoa elämästään omaohjaajalle, sillä luottamuksen rakentuminen vie aikaa ja omassa historiassa saattaa olla asioita, joista ei ole valmis puhumaan. Tällä kysymyksellä haettiin tiedon tuottamista omista tarpeista ja elämäntilanteesta, mutta nuoret ovat saattaneet tulkita kysymyksen hyvin eri tavoin, joka henkilökohtaisen kokemuksen lisäksi voisi selittää vastausten hajontaa.

Kuvio 4. Kysymys 10: Suunnittelen yhdessä muiden nuorten ja aikuisten kanssa Kurkelan päiväretkiä. N=10

Vaikka nuoret kokivat osallisuutensa melko vahvana retkien ja vapaa-ajantoiminnan ideoimisessa, oli suunnitteluosallisuuden kokemuksissa selvästi enemmän hajontaa. Noin puolet vastaajista oli täysin samaa ja puolet täysin eri mieltä. On mahdotonta tietää, miten nuoret ymmärtävät ideoinnin ja suunnittelun eron käytännössä. Näitä sanoja olisi mahdollisesti pitänyt avata enemmän kyselyn teon vaiheessa. Myös tulkkaus on saattanut vaikuttaa kysymysten tulkintaan, sillä tulkin kanssa ei systemaattisesti käyty kyselylomaketta kysymys kysymykseltä läpi ennen kyselyt teettämistä, vaan tulkki tutustui lomakkeeseen kirjallisena. Jos suunnittelun nähdään pitävän sisällään konkreettisempaa toimintaa ja yksityiskohtaisempaa asioiden tarkastelua, ehkä nuoret eivät koe osallisuutta siihen, vaikka he kokevat, että heitä kuullaan prosessissa ideatasolla. Käytännössä päiväretket voidaan esimerkiksi toteuttaa siten, että retkikohteet valitaan nuorten ideoinnin tuloksena, mutta suunnittelun, kuten aikataulutuksen ja kuljetukset, tekevät aikuiset.

Kuvio 5. Kysymys 12: Suunnittelen itse omia vapaa-ajan menoja. N=10

Omien menojen suunnittelu ja vaaterahan käyttö liittyvät hyvin läheisesti Kurkelassa omaohjaajatyöskentelyyn, joten hajontaa voisi selittää jokaisen nuoren oma kokemus omaohjaajatyöskentelystä, sillä jokainen nuori-omaohjaajasuhde on luonnollisesti erilainen. Lisäksi Kurkelassa on juuri kyselyn toteuttamisen aikaan tapahtunut suuri määrä henkilöstömuutoksia, joten useamman nuoren omaohjaaja on vaihtunut. Näin ollen nuorten on ehkä ollut haastavaa arvioida asioita, jotka hyvin läheisesti liittyvät omaohjaajatyöskentelyyn, kun heistä ja ohjaajista riippumattomista syistä vaikkapa omien menojen suunnitteluun tai vaaterahan käyttöön ei ole voitu paneutua parhaalla mahdollisella tavalla.

Kuvio 6. Kysymys 14: Saan tehdä päätöksiä oman henkilökohtaisen vaaterahani käyttämisestä. N=10

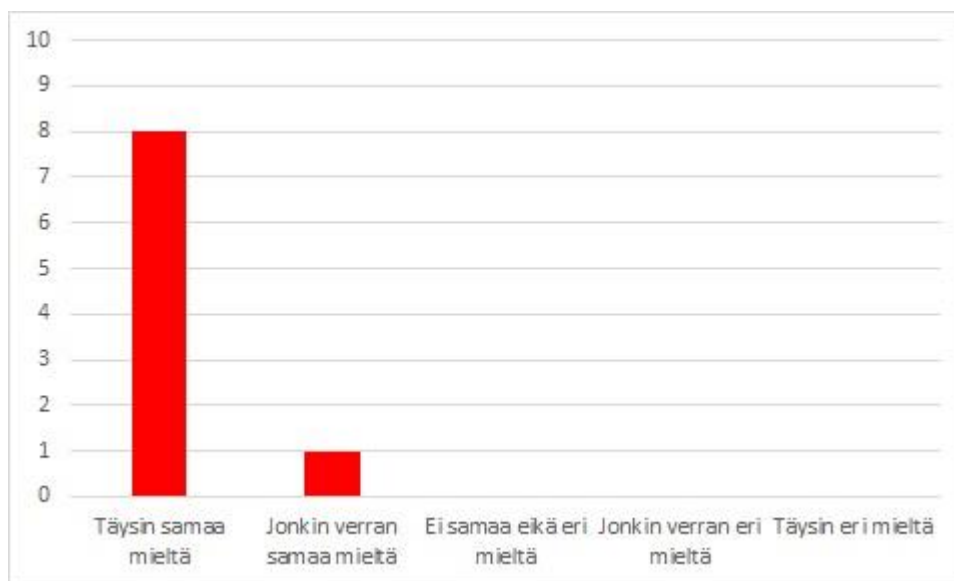
Kun tarkastelin vastauksia osallisuuden muotojen näkökulmasta, näkyivät nuorten positiivisimpina kokemuksia ideointiosallisuuteen (kysymykset 4-6) liittyvät asiat, eli toiminnan ja hankintojen ideoinnissa osallisena oleminen. Positiivisina näkyivät myös toimintaosallisuuteen (kysymykset 1-3) liittyvät asiat, eli mukana olo käytännön arjen toiminnassa, kuten kotitöissä ja ruoanlaitossa. Heikoimmaksi osallisuuden kokemukset nuoret kokivat arviointiosallisuudessa (kysymykset 15-18), kuten omien tavoitteiden asettamisessa ja niiden toteutumisen arvioinnissa sekä palautteen antamisessa ja saamisessa ohjaajien kanssa. Arviointiosallisuuteen liittyvistä kolmesta kysymyksestä kuitenkin yksi (17) koettiin poikkeuksellisen positiivisena. Tämä oli oman arjen sujumisen arviointi omaohjaajan kanssa, jonka kaikki kysymykseen vastanneet olivat kokeneet toteutuvan parhaalla mahdollisella tavalla. Näyttäisi siis siltä, että yhteisöllisesti nuoret eivät koe vahvaa osallisuutta palautteen antamisen ja saamisen näkökulmasta, eivätkä he koe asettavansa ja arvioivansa tulevaisuuden tavoitteitaan ohjaajien kanssa. Konkreettisen arjen sujumisessa näyttäisi siltä, että omaohjaajan rooli koetaan kuitenkin erittäin hyvin osallisuutta edistävänä.

Osallisuuden muotoja tarkasteltaessa huomioni kiinnittyi siihen, että nuoret kokevat ideointiosallisuuden kokemukset huomattavasti vahvempina kuin suunnitteluosallisuuden. Nuoret kokevat siis, että heidän ideansa huomioidaan ja niillä on vaikutusta arjessa. Käytännön suunnittelun ehkä tekevät kuitenkin aikuiset, tai nuoret eivät ainakaan koe siinä yhtä vahvaa osallisuuden tunnetta. Osallisuuden muodoista puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että yksittäiset kysymykset kertovat nuorten kokemuksista paljon

konkreettisemmin. Omaohjaajan kanssa suunniteltavat omaohjaaja-ajat tuottavat nuorille enemmän osallisuuden kokemuksia kuin koko talon retkien tai omien vapaa-ajan menojen suunnittelu. Kuten arviointiosallisuudenkin kohdalla, myös tässä positiiviset kokemukset liittyvät juuri omaohjaajuuteen.

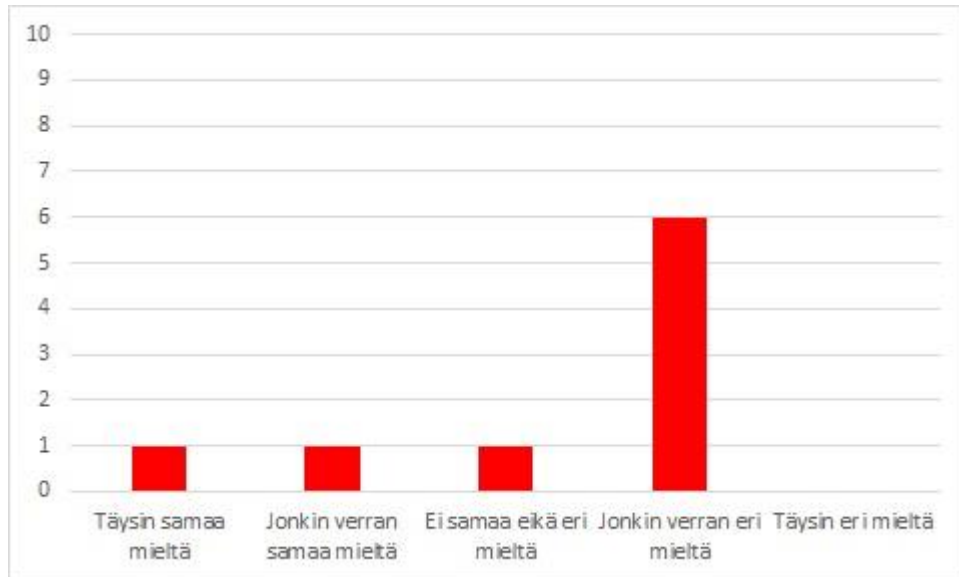
7.3 Työntekijöiden kokemukset nuorten osallisuudesta

Työntekijöiltä saatiin yhteensä yhdeksän vastausta, joissa kaikissa oli vastattu kaikkiin kysymyksiin. Laskettujen keskiarvojen perusteella työntekijät kokivat nuorten osallisuuden toteutuvan parhaiten talokokouksissa, joissa nuoret saavat kertoa aikuisille haluamistaan asioista (kysymys 8). Myös omista viikkorahoista päättämisessä (kysymys 13) ja Kiskohallin liikuntavuorosta päättämisessä (kysymys 15) työntekijät kokivat nuorten osallisuuden toteutuvan hyvin.

Kuvio 7. Kysymys 8: Talokokouksissa nuori saa kertoa aikuisille haluamistaan asioista. N=9

Selvästi heikoimmin työntekijät kokivat nuorten osallisuuden toteutuvan siivoustehtävien tekemisessä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti (kysymys 1). Työntekijät kokivat myös osallisuuden heikoksi nuorten tavoitteiden asettamisen ja arvioinnin kohdalla (kysymys 18), mutta toisaalta tämän kysymyksen kohdalla oli paljon hajontaa vastauksissa.

Kuvio 8. Kysymys 1: Nuori tekee Kurkelassa siivoustöitä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti. N=9

Työntekijöiden vastauksissa oli niin paljon hajontaa yksittäisten kysymysten kohdalla, että päätin olla tarkastelematta sen enempää vastauksia osallisuuden muotojen näkökulmasta. Heikoimmin työntekijät arvioivat nuorten osallisuuden toteutuvan arviointiosallisuudessa (kysymykset 16-18), mutta kaikissa arviointiosallisuuteen liittyvissä kysymyksissä oli hajontaa, joten kokemukset ovat hyvin yksilöllisiä. Hajontaa esiintyi myös omaohjaajuuteen liittyvissä kysymyksissä (9, 11), joissa vastauksia oli molemmissa kaikissa vastausvaihtoehdoissa ”täysin eri mieltä” -vastausta lukuunottamatta. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että omaohjaajuus on hyvin subjektiivisesti koettu alue ja siihen vaikuttaa paitsi jokaisen nuoren henkilökohtainen kokemus, myös jokaisen ohjaajan kokemus omasta suhteestaan omaohjattavaan nuoreen.

Työntekijöiden vastauksien hajonnalle on mielenkiintoista pohtia selittäviä tekijöitä. Osittain erilaiset koulutustaustat saattavat vaikuttaa, sillä oma ohjaajuus ja ammatti-identiteetti rakentuu sen kautta. Osallisuus terminä saattaa tarkoittaa työntekijöille hyvin eri asiaa, ja koska sitä ei ennen kyselyä ole pohdittu yhdessä tai määritelty tutkijan taholta, herättää se varmasti ihmisissä erilaisia ajatuksia. Osallisuudesta puhutaan paljon, mutta organisaatio- tai yksikkötasolla nuorten osallisuuden toteutumiselle ei ole Kurkelassa ehkä luotu riittävän konkreettista tavoitetasoa, johon peilata omia kokemuksia.

7.4 Nuorten ja työntekijöiden kokemusten merkittävimmät erot ja yhtäläisyydet

Suurin ero vastauksissa näkyi ensimmäisen kysymyksen kohdalla. Väittämä ”Teen Kurkelassa siivoustehtäviä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti” näkyi nuorten vastausten perusteella toteutuneen hyvin, kun taas henkilökunta koki asian vahvasti eri tavalla vastausten perusteella. Vain yksi työntekijä oli täysin samaa mieltä ja yksi jonkin verran samaa mieltä, kun nuorista yhdeksän kymmenestä oli täysin samaa mieltä. Monikulttuurisen ohjauksen viitekehyksestä tarkastellen voidaan pohtia, onko tasapuolisuus ymmärretty samalla tavalla nuorten ja työntekijöiden keskuudessa. Tasapuolisuus voidaan nähdä siten, että jokainen osallistuu määrällisesti yhtä paljon eli suorittaa saman verran siivoustehtäviä kuin muut. Toisaalta jossain muussa kulttuurissa tasapuolisuus voidaan ymmärtää myös siten, että ryhmän hierarkiassa tai iän perusteella osallistumisen konkreettinen taso määrittyy yhteisössä eri yksilöille eri tavoin, mutta osallisuus voidaan kokea tasapuolisena kulttuurisesta näkökulmasta. Nuorten osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta vastausten erot voidaan nähdä positiivisena, sillä nuoret-han kokevat osallisuutensa vastausten perusteella vahvana. Ohjaajien tehtävänä on kuitenkin näiden alaikäisten lasten suojeleminen, joten on hyvä kiinnittää huomiota siihen, jos vaikkapa jatkuvasti havaitaan tiettyjen yksilöiden konkreettinen osallistuminen merkittävästi suurempana kuin muiden. Toimintaosallisuuden kentällä havainnointi on tässä suhteessa ehkä helpompaa kuin muissa osallisuuden muodoissa.

Kysymykset 16-18 liittyivät arviointiosallisuuteen, ja niin nuoret kuin työntekijät arvioivat kysymyksissä 16 ja 18 nuorten osallisuuden toteutuneen suhteellisen heikosti. Kysymyksissä käytettiin käsitteitä palaute, arviointi ja tavoitteet. Monikulttuurisesta näkökulmasta voidaan jälleen pohtia näiden käsitteiden ymmärtämistä nuorten näkökulmasta. Toisaalta nämä käsitteet ovat nuorille kulttuurista riippumatta varmasti haastavia. Yhteinen arviointi ja palautteen antaminen ja vastaanottaminen eivät ehkä ole hyvin erilaisista kulttuureista tuleville nuorille itsestään selviä asioita arjessa, kun suomalaisessa osallisuuskeskustelussa näitä asioita nostetaan näkyviin jo varhaiskasvatuksen käytännöistä lähtien.

Kysymyksessä 16 kysyttiin palautteen antamisesta ja saamisesta nuorten ja työntekijöiden välillä viikoittaisissa talokokouksissa. Tässä näkyi vastauksissa paljon hajontaa ja eroja ääripäästä toiseen. Tähän vaikuttaa varmasti se, että kaikkien nuorten osallistumisesta talokokoukseen joka viikko ei ole varmuutta. Jotkut nuorista ovat kokouksessa paikalla joka viikko, mutta osa nuorista tuskin koskaan. Kysymys ei siis kosketa jo-

kaista nuorta kokemuksen tasolla samalla tavoin. Nuori voi valita oman osallistumisen kokoukseen ja myös sen, käyttääkö talokokousta palautekanavana vai ei. Kaikille nuorille ei todennäköisesti ole luontevaa antaa palautetta muiden nuorten kuullen, ja ryhmän sisäinen hierarkia vaikuttaa monikulttuurisestakin näkökulmasta varmasti nuorten tapaan olla talokokouksissa. Työntekijöiden tavoitteena on mahdollistaa talokokouksessa palautteen antaminen ja vastaanottaminen nuorten ja aikuisten välillä. He arvioivat varmasti tästä näkökulmasta kokemustaan. Talokokous on osa työtä ja Kurke-
lan toimintaan valittu yhteisöllinen toimintamalli, ja odotukset talokokouksiin liittyen voivat olla hyvin erilaisia osallistujasta riippuen. Talokokous on myös vahvasti aikuisjohtoinen, mikä todennäköisesti vaikuttaa nuorten kokemuksiin.

Nuoret kokivat osallisuutensa toteutuvan hyvin omaohjaajan kanssa tehtävässä oman arjen sujumisen arvioinnissa (kysymys 17), kun taas työntekijöiden vastauksissa oli selvästi hajontaa. Työntekijät ovat ehkä tuottaneet vastauksissa osin omaa onnistumisen tai epäonnistumisen kokemustaan omaohjaajatyössä, tai asettavat tavoitteet nuoren osallisuuden toteutumisessa korkeammalle kuin nuori itse. Nuoret saattavat ymmärtää arvioinnin käsitteenä myös tässä eri tavoin kuin työntekijät. Arjen sujumisen arviointi jokapäiväisessä elämässä on ehkä nuorelle myös helpompaa kuin pidemmän tähtäimen tavoitteiden asettaminen ja arvioiminen. Suurella osalla on vielä tulevaisuus Suomessa täysin avoinna, oleskeluluvat ovat määräaika- ja kotouttamistyö vasta alussa. Tämä vaikuttaa varmasti pitkän tähtäimen suunnitelmien tekemiseen ja tavoitteiden asettamiseen.

Osallisuus toteutui niin nuorten kuin henkilökunnan kokemusten perusteella melko heikosti tavoitteiden asettamiseen ja arviointiin liittyen (kysymys 18). Nuoret kokivat sen vielä heikompana kuin aikuiset. Vastauksista ei saada kuitenkaan tietoa siitä, miten tärkeänä tavoitteiden asettamisen nuoret itselleen kokevat. Monilla kotoutuminen on vasta alussa, sillä oleskelulupien saamisesta on vasta vähän aikaa. Tavoitteiden asettaminen ohjaajien kanssa on ollut yhteydessä ehkä vielä oman arjen sujumisen arviointiin, jolloin tavoitteet ovat hyvin lyhyen tähtäimen asioita ja pieniä askeleita. Tärkeää tässä on mielestäni huomioida se, että kysymys käsitteli nimenomaan sitä, asettaako nuori itse tavoitteita itselleen. Tavoitteiden asettelu on ehkä ollut ohjaajalähtöistä, jolloin nuorilla ei ole kokemusta osallisuudesta omien tavoitteiden asettamisessa. Tavoitteita saatetaan arvioida ohjaajien taholta myös enemmän suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumiseen ja suomalaisiin kulttuuriin tapoihin.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Koska osallisuuden vahvistaminen perheryhmäkodin toiminnassa on tavoite, johon kehittämistyöllä pyritään jatkossa, on lähtökohtana sellaiseen tai sellaisiin väittämiin pureutuminen, joissa osallisuuden kokemukset näyttäytyvät molemmilla vastaajaryhmillä negatiivisina. Näissä voidaan pohtia, millä keinoilla arjessa voitaisiin kääntää nuorten kokemukset osallisuudesta vahvemmiksi. Huomiota tulee kiinnittää myös sellaisiin väittämiin, joissa nuorten ja aikuisten kokemukset ovat merkittävästi erilaiset, ja pyrkiä kehittämistyöllä selventämään ja sanoittamaan näitä kokemuseroja. Osallisuuden vahvistamiseen kuuluu myös ajatus, että nuoret toimivat paitsi itse, myös aikuisten kanssa yhdessä tasavertaisina toimijoina. Tästä lähtökohdasta tulee kehittämistoiminnassakin edistää työntekijöiden ja nuorten välistä dialogia ja yhteistyötä. Työntekijöiden ja nuorten arjen toiminnan kehittäminen yhteistyössä on keskeisenä lähtökohtana. Shierin (2006) ”Pathways to participation” -mallissa ylimmällä tasolla aikuiset jakavat lasten kanssa vastuuta ja valtaa päätöksissä, ja tätä mallia haluaisin hyödyntää kehittämissuunnitelman laatimisessa myös Kurkelaan.

8.1 Aineiston pohjalta nousseet kehittämisnäkökulmat

Aineiston perusteella haluan kiinnittää huomiota kolmeen kehittämisnäkökulmaan. Ensimmäisenä näkökulmana nostan sen pohtimisen, miten kehittää ja saada käyttöön toimiva palautejärjestelmä, jonka kautta saada palautetta nuorilta säännöllisesti heidän kokemuksistaan Kurkelassa. Työntekijöille olisi tärkeää saada näkyväksi nuorten positiiviset kokemukset, sillä tässä esimerkiksi aineiston perusteella työntekijöiden arvioima nuorten heikko osallisuus Kurkelan siivouksessa näyttäytyikin nuorten näkökulmasta lähes päinvastaisena eli hyvinkin positiivisena. Talokokoukset eivät näyttäydy aineiston valossa toimivina palautteen antamisen ja vastaanottamisen kanavina, joten uudenlaista menetelmää olisi hyvä pohtia.

Helsingin nuorisoasiainkeskuksen osallisuuden muotoja ja tasoja kuvaavassa taulukossa nostetaan arviointiosallisuuden hyväksi tasoksi se, että palautetta pyydetään ja saadaan nuorilta suunnitellusti kirjallisessa muodossa. Korkeinta osallisuuden tasoa arviointiosallisuuden näkökulmasta kuvataan tilana, jossa aikuiset ja nuoret hyödyntävät yhdessä palautteen. (liite 2.) Nuorille tällainen säännöllinen palautteen keruu olisi

myös Kurkelan perheryhmäkodin toiminnassa selvä viesti siitä, että heidän palautteensa on tärkeää ja sitä halutaan aidosti hyödyntää. Jos samaa menetelmää käyttäen kerätään nuorilta palautetta säännöllisin väliajoin, voidaan myös havaita muutokset nuorten kokemuksissa.

Toinen kehittämisen näkökulma liittyy omaohjaajatyöskentelyn vahvistamiseen ja tukemiseen. Omaohjaajatyöskentelyä sivuavissa kysymyksissä näkyi vastauksissa paljon hajontaa, mutta pääasiassa nuoret kokivat osallisuutensa vahvempana suhteessa omaohjaajatyöskentelyyn kuin työntekijät. Omaohjaajatyöhön liittyvät kokemukset ovat hyvin subjektiivisia, ja liittyvät jokaisen omaohjaajasuhteen ainutlaatuisuuteen. On kuitenkin huomion arvoista, että osallisuuden muotoja tarkasteltaessa niin arviointiosallisuuden kuin suunnitteluosallisuuden näkökulmasta korostuivat omaohjaajatyöskentelyyn liittyvät osallisuuden kokemukset nuorten vastauksissa, vaikka nuoret muuten kokivat osallisuutensa heikommin arviointi- ja suunnitteluosallisuuden kohdalla. Omaohjaajatyöskentelyssä olisi varmasti hyvä olla käytössä omaohjaajalla ja nuorella yhteinen arvioinnin väline keskinäisen työskentelysuhteen tiivistämiseksi. Niin nuoret kuin työntekijätkin arvioivat heikkona nuorten osallisuuden omien tavoitteiden asettamisessa ja arvioinnissa. Omaohjaajatyöskentelyssä tulisi siis edelleen vahvemmin huomioida nuoren itsenäisen tavoitteiden asettamisen tukeminen, sillä ehkä tätä kautta nuoren sitoutuminen tavoitteisiin olisi myös vahvempaa. Vastuun siirtäminen nuorelle omien tavoitteiden asettamisessa tukee osallisuuden lisäksi myös itsenäistymistä ja kotoutumista.

Kolmas näkökulma kehittämiseen nousi siitä aineistoon perustuvasta havainnosta, että työntekijöiden vastauksissa oli enemmän hajontaa kuin nuorten vastauksissa. Tämä kertoo työntekijöiden kokemuseroista nuorten osallisuuden suhteen. Yhtenä tulkintana esitän, että osallisuus käsitteenä on niin monitahoinen, että eri työkokemuksien ja koulutusten kautta ohjaajan työhön päätyneillä työntekijöillä on kaikilla oma subjektiivinen tulkintansa siitä. Osallistaminen tuntuu ehkä liiankin itsestään selvältä työltä hoitomalliin kirjattuna perusarvona (Liite 1), mutta todellisuudessa se tulee näkyväksi juuri nuorten kokemusten kautta, ei pelkästään henkilökunnan arvioimana. Henkilökunnan olisikin varmasti hyödyllistä työskennellä osallisuuden teeman ympärillä ja nostaa nimenomaan Kurkelassa näkyvät konkreettisia asioita, joissa osallisuus voi toteutua, sekä määritellä konkreettiset tavoitteet ja toimenpiteet, miten nuorten osallisuutta edistetään. Hoitomalliin kirjattuja asioita nuorten osallistamiseksi ovat talotuokiot, omaohjaaja-ajat sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmat. Miten osallistamme nuoret näissä työmuodoissa käytännön tasolla? Jos ajatellaan vaikkapa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, niin pystyi-

sikö nuori kirjoittamaan siihen tekstiä itse vaikkapa tavoitteisiin liittyen? Vai osallistam- meko nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kysymällä mielipiteitä ohjaajan kirjoitta- maan tekstiin? Vastaus ei varmastikaan ole sama jokaisen nuoren kohdalla, mutta vas- taavanlaisia kysymyksiä voidaan pohtia arjessa nuoren osallisuuden näkökulmasta. Nuorten osallistamiseen liittyvät myös rajat, joiden puitteissa alaikäisille nuorille voi- daan jakaa päätösvaltaa. Kiilakoski (2008, 17) pitää hedelmällisempänä kysyä mitä lapset ja nuoret pystyvät tekemään, kuin miettiä nuoruuden kehitysvaiheen aiheuttamia haasteita.

8.2 Kehittämistyö käytännössä?

Kuten Heikkilä ym. (2008, 21) toteavat: "...tutkimus ja kehittäminen toimivat parhaim- millaan yhdessä, koska tutkimus voi tarjota perusteita toiminnalle, jolloin onnistumisen mahdollisuudet usein paranevat". Kehittämistä on monenlaista, ja Kurkelassa tuleekin pohtia, millaisin menetelmin ja ottein tämän opinnäytetyön tuloksia halutaan hyödyntää jatkossa. Nuorten kokemukset osallisuudesta arjessa on tämän opinnäytetyön avulla nostettu näkyviin, ja niitä on verrattu henkilökunnan kokemuksiin. Kuten tuloksista on nähtävissä, on Kurkelan arjessa mahdollisuus edelleen vahvistaa nuorten osallisuutta, vaikka esille nousivatkin jo nuorten vahvat osallisuuden kokemukset vaikkapa siivous- tehtävissä sekä omaohjaajuuteen liittyvissä asioissa. Voidaan myös pohtia, tavoitel- laanko tutkivan kehittämisen työotetta arjessa, mikä pitää sisällään kriittisen ja pohdis- kelevan asenteen, josta voidaan tavoitella yhteisön tapaa tehdä työtä (Heikkilä ym. 2013, 22), vai toteutetaanko kehittämistoimintaa jonain tiettyyn päämäärään tähtäävä- nä hankkeena (emt, 25).

Shierin osallisuuden portaatt -mallissa (2006, 17) ylimmällä tasolla aikuiset ja lapset jakavat vastuuta ja päätösvaltaa. Kurkelan nuoret ovat itsenäistyviä nuoria, jotka lähes- tyvät aikuisuutta. Tästäkin näkökulmasta kannattaa pyrkiä edistämään heidän osalli- suuttaan, sillä siten voidaan tukea heidän itsenäistä toimintakykyään. Osallisuus ei kuitenkaan kestävästi toteudu yksittäisinä projekteina eikä sen edistämisessä voida käyttää vain tiettyjä menetelmiä. Kysymys on pikemminkin asenteesta ja työn pohjalla olevasta arvosta, joka pohjaa nuorten kunnioittamiseen ja heidän asiantuntemuksensa tunnustamiseen. Voidaan puhua pyrkimyksestä osallisuutta vahvistavaan työkulttuuriin sekä oppivaan organisaatioon, mikä mahdollistaa jatkuvan toimintatapojen tarkastelun ja kehittämisen. Tämän taustalla tulee tuntee konteksti; tavoitteet sekä työn teoreettiset

perusteet. Heikkilä ym. korostavat oppivassa organisaatiossa yhteisiä arvoja, yhteisvastuuta ja jatkuvaa oppimista sekä toisten arvostusta. (Heikkilä ym. 2013.)

Tämän opinnäytetyön tuloksia ja esille nousseita kehittämiskohteita tullaan todennäköisesti käsittelemään yhdessä nuorten ja työntekijöiden kanssa yhteisen kehittämistuokion muodossa. Osallisuutta vahvistetaan näin edistämällä nuorten ja työntekijöiden yhteistyötä. Toimivan palautejärjestelmän luomiseksi tulisi hyödyntää nuorten kokemuksia ja mielipiteitä. Omaohjaajatyöhön liittyviä kokemuksia ja toiveita tulisi myös kartoittaa nuorilta edelleen. Lisäksi työyhteisö varmasti jatkaa lähitulevaisuudessa yhteisissä työryhmäpäivissään osallisuuden teemaan liittyvää keskustelua.

Työntekijöiltä vaatii rohkeutta ja uskallusta ottaa nuoret kehittämiskumppaneiksi osallisuuden vahvistamiseen tähtäävän toiminnan kehittämiseen, mutta tämä voi tarjota molemmille osapuolille uusia näkökulmia ja kokemuksia (Kiilakoski 2008, 17-19). Uskallus ja rohkeus vaatii yhtenäisen ja osallisuuden vahvistamiseen sitoutuneen työntekijätiimin työskentelemään yhteisen tavoitteen hyväksi. Vastuuta nuorten kanssa sopivissa tilanteissa jakamalla työntekijät helpottavat myös omaa työtään, ja voivat vapauttaa energiaa vaikkapa nuorten yksilöllisiin elämäntilanteisiin liittyvien kysymysten ratkaisuun. Kehittämistyön eettisessä arvioinnissa tulee kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että kehittämisellä tulee pyrkiä nimenomaan nuorten hyvään eli hyvinvoinnin tukemiseen ja elämänlaadun parantamiseen, eikä pelkästään henkilökunnan työn helpottamiseen. Jos jatkossa halutaan hyödyntää nuorilta saatua palautetta kyselyjen muodossa, tulee kunnioittaa myös nuorten vapaaehtoisuutta osallistua tähän. (Heikkilä ym. 2013, 43-45.)

9 ARVIOINTI JA POHDINTA

Eskola ja Suoranta (1999, 55) toteavat, että tutkittavien ja tutkijan välillä ei saa vallita sellaista suhdetta, joka voi vaikuttaa vaikkapa tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen. Esimerkkinä tästä voisi olla juuri ohjaajasuhde perheryhmäkodin nuoriin. Tästä näkökulmasta on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten opinnäytetyön merkitys ja aihe tuodaan nuorten tietoisuuteen, miten heidät saadaan ymmärtämään tutkimuksen tarkoitus ja miten heidän luottamuksensa ansaitaan siihen, että heidän anonymiteettinsä kyselyyn vastaajina säilyy. Nuorten vastauksiin saattaa vaikuttaa se, että he tietävät minun olevan se henkilö, joka tuloksia analysoi. Sitä, millainen vaikutus tällä asialla voi olla, en osaa arvioida. Jokainen nuori kokee tämän henkilökohtaisesti omalla tavallaan.

Koko tutkimus on omalla tavallaan nuorten osallisuutta vahvistava, kun ajatellaan sen antia kehittämistyölle jatkossa. Tuloksia analysoitaessa ja varsinkin kehittämistyöhön lähdetessä on oltava tarkkana, että osallisuus säilyy. Olisikin ensiarvoisen tärkeää, että tulokset saatettaisiin myös nuorten tietoon ja kehittämistyössäkin otettaisiin aidosti nuoret mukaan. Uskon nuorten vastaavan sitä rehellisemmin, mitä tärkeämpänä oman etunsa näkökulmasta he tutkimuksen näkevät. Kyselyn toteuttamisessa nousi näkyviin nuorten vastauksikäyttäytyminen. Kaikki eivät halunneet vastata kyselyyn lainkaan, ja osassa vastauksia näkyi tutkijan tulkinnan näkökulmasta epäluonnollisen positiivisten tai negatiivisten vastausten painottuminen yksittäisten nuorten kohdalla. Tämän vuoksi tuloksia ei kannata yksinkertaisesti yleistää koko nuorten yhteisön yhteiseksi vastaukseksi. Nuorten vastauksiin vaikuttaa luonnollisesti vastauspäivään ja -tilanteeseen liittyvä mieliala ja motivaatio. Koska tietoa nuorten kokemuksista kerättiin kehittämistarkoituksessa, on hyvin todennäköistä, että tulevaisuudessa sama kysely toistettaessa saadaan erilaisia vastauksia. Tämä voidaan nähdä jopa tavoitteena.

Kuten jo aiemmin kehittämistyön kohdalla mainitsin, on eettisesti tärkeää, että tutkimus- ja kehittämistyö tähtäävät aidosti kohderyhmän hyvinvoinnin lisäämiseen ja tässä tilanteessa osallisuuden vahvistamiseen. Alaikäiset nuoret ovat aina erityistä eettistä pohdintaa herättävä kohderyhmä, ja perheryhmäkodilla on heistä hoito- ja kasvatusvastuu. Kysely teetettiin nuorten vapaa-ajalla heidän ”kotonaan” eli perheryhmäkodin tiloissa ja vieläpä perheryhmäkodin työntekijän toimesta, jolloin on hyvin tärkeää kertoa nuorille riittävästi tutkimuksesta ja siitä, mihin heidän vastauksiaan käytetään. Osallistujien aito vapaaehtoisuus tuli myös taata. Heikkilä ym. (2008, 44) mainitsevat tervey-

denhuollossa ensisijaisen kehittämistoiminnan päämäärän olevan potilaiden hyvä. Tämän näen toteutuvan myös tässä opinnäytetyössä, sillä nuoret ja heidän hyvinvointinsa edistäminen osallisuutta vahvistamalla ovat keskiössä kehittämisenäkökulmissakin. Kurkelan arvopohja ja ammattieettiset periaatteet ovat asioita, joihin henkilökunta on sitoutunut. Näihin arvoihin perustuu myös opinnäyteprosessi ja -toimenpiteet.

Osallisuutta käsiteltäessä tulee huomioida, että siihen liittyvät määritelmät ja teoriat ovat lähtöisin suomalaisesta tutkimuksesta ja yhteiskunnasta. Nuorten kokemukset kuitenkin liitettiin konkreettisiin asioihin, jolloin voidaan olettaa, että heillä on kykyä arvioida kokemuksiaan esille tuoduista asioista. Asteikkokysymyksissä ei kuitenkaan koskaan voi olla varma, että kaikki ovat ymmärtäneet väittämän samalla tavalla. Nuoret ovat saattaneet tehdä omia tulkintojaan, ja nuorten äidinkielellä tapahtunut tulkkaus kyselyn tekotilanteessa toi mahdollisesti jopa lisähaastetta kysymyksen ymmärtämiseen tai tulkintaan.

Tulkin käyttö kyselyn teettämisessä oli täysin uutta. Jälkeenpäin ajateltuna siihen olisi pitänyt keskittyä enemmän ja pohtia myös tulkkauksen vaikutusta vastauksiin. Vaikka luotan tulkin ammattitaitoon kääntämisessä, on mahdollista, että hänen omat tulkintansa kysymyksistä vaikuttavan kääntämiseen. Joillekin termeille saattaa olla useampia käännösvaihtoehtoja jolloin tulkki valitsee omien kykyjensä mukaan niistä parhaaksi katsomansa. Ennen kyselyä olisi tulkin kanssa voinut valmistautua tilanteeseen varmasti paremmin.

Analyysivaiheessa monikulttuurisen nuorilta kerätyn aineiston, suomalaisten työntekijöiden kokemusten ja suomalaisen teorian vuoropuhelua käydessäni pyrin tiedostamaan sen, että vastausten tulkinta tehtiin suomalaisen opiskelijan ja perheryhmäkodin työntekijän näkökulmasta. Oma vastaavan ohjaajan rooli perheryhmäkodissa, oma työ- ja opiskeluhistoria sekä suomalaiseen kulttuuriin pohjaava arvomaailma vaikuttivat aineistosta tekemiini tulkintoihin varmasti tiedostamattakin. Olen itse osa työyhteisöä, joka on mukana tutkimuksessa ja työskentelen mukana kyselyyn vastanneiden nuorten arjessa. Tämän vuoksi esille nousevat asiat liittyvät suoraan myös omaan toimintaani ohjaajana. Tämä toi haastetta aineiston käsittelyyn liittyen, koska oma työni on vaikuttanut paitsi aineiston tulkintaan, myös osaltaan nuorten vastauksiin.

Nimettömät kyselyt aineistona autoivat minua säilyttämään etäisyyden yksittäisiin nuoriin. En tiennyt, miten kukin nuori oli vastannut, joten yksittäisten nuorten kokemukset eivät vaikuttaneet juurikaan analysointiin. Jos olisin tehnyt haastatteluja, olisin saanut

huomattavasti henkilökohtaisemman tason kokemuksia, jotka olisivat saattaneet vaikuttaa työhöni yksittäisten nuorten kanssa, kuten myös nuoriin ja heidän vastauksiinsa. Lomakevastaukset antoivat enemmän vertailumahdollisuutta henkilökunnan ja nuorten vastausten välillä, ja toivat mukaan koko nuorten yhteisöä yhdistäviä kokemuksia.

Koska opinnäytetyön tarkoitus on palvella Kurkelan perheryhmäkodin toiminnan kehittämistä, ei yleistyksiä maahanmuuttajanuoriin tai yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin ole tarpeellista, eikä edes mahdollista tämän opinnäytetyön pohjalta tehdä. Aineistoa on peilattu nimenomaan Kurkelan käytäntöihin ja rakenteisiin, joita pyritään tulosten pohjalta kehittämään. Nuorten yksilöllisten tarpeiden ja kokemusten tunnistaminen on kuitenkin myös jatkossa kaiken ydin. Ihmissuhdetyössä ja etenkin hoito- ja kasvatusvastuullisessa työssä on eettisesti välttämätöntä toimia tiedostaen jokaisen nuori-ohjaajasuhteen ja ohjaustilanteen ainutlaatuisuus.

Opinnäytetyön prosessi oli kestoaltaan pitkä, sillä ajatus työn sisällöstä ja tavoitteista hioutui vuoden 2016 aikana jatkuvasti, ja kirjoitustyö oli hitaasti etenevää. Kurkelassa tapahtuneet muutokset ja omien opintojen edistyminen kohti valmistumista aiheutti paitsi paineita opinnäytetyön työstämiseen, myös toisaalta motivaatiota viedä prosessia reippaammin eteenpäin. Kevät 2017 on ollut varsinaisen työstämisen aikaa, ja opinnäytetyöprosessi tempaisi minut vihdoon mukaansa. Pidän itseäni onnekkaana, että olen saanut tehdä opinnäytteeni työelämässä omaa työtäni sivuten, sillä se on mahdollistanut asioiden peilaamisen toisiinsa. Työ on motivoinut opinnäytetyöhön ja toisinpäin. Juuri vahva käytännönläheisyys on ollut yksi olennaisimmista oppimisen mahdollista-neista seikoista opinnäytetyön tekemisen vaiheessa.

Haasteeksi oman työn ja opinnäytetyön yhdistämisessä muodostui oman roolin pohtiminen. En ollut missään vaiheessa puhtaasti tutkijapositiona suhteessa kohderyhmään. Toisaalta halusin säilyttää kyvyn tarkastella asioita ikään kuin perheryhmäkodin ”sisältä”, mutta tämä herätti myös pohdintoja omasta objektiivisuudestani suhteessa aineistoon ja kehittämistyöhön. Tämä oman roolin pohdinta mahdollisti itselleni kuitenkin merkittävää oppimista, koska pystyin tarkastelemaan aineistoa myös suhteessa omiin kokemuksiini.

Haasteena matkan varrella koin myös sen, että tästä aiheesta ja kohderyhmästä oli saatavilla mielestäni suhteellisen vähän tietoa ja aiempaa tutkimusta. Vastaanottotyöstä ja alaikäisistä turvapaikanhakijoista koin tietoa löytyvän runsaammin, mutta kun puhutaan kotoutumisesta ja siihen liittyvistä erityiskysymyksistä yksintulleiden lasten koh-

dalla, on aineistoa ollut vaikeampi löytää. Koen kuitenkin tässä prosessissa löytäneeni paljon sellaista, mitä hyödyntää nuorten kotoutumisen tukemisessa ja perheryhmäkotityössä myös muualla kuin Kurkelan perheryhmäkodissa.

Opinnäytetyön jatkoksi toivon voivani olla mukana tekemässä Kurkelassa kehittämistyötä ja sellaisen asenteen juurruttamista, joka parhaimmillaan edistää nuorten ja työntekijöiden yhteistyötä, työntekijöiden ymmärrystä nuorten kokemuksista ja aitoa halua tehdä omaa työtä entistä paremmin nuorten osallisuutta edistäen. Itselleni nuorten osallisuus on aina ollut yksi työn kulmakivistä hyvinvoinnin tukemisessa, ja koen edelleen tärkeänä tämän asian esiin nostamisen myös perheryhmäkotityössä. Toivon tämän opinnäytetyön innostavan työyhteisöä pohtimaan nuorten kokemuksia ja niiden merkitystä työlle ja sen kehittämiselle. Vaikka opinnäytetyöprosessi päättyy, toivon jonkinlaisen uuden prosessin alkavan Kurkelassa tämän opinnäytetyön jatkona.

Tämä opinnäytetyö ei olisi valmistunut ilman Kurkelan perheryhmäkodista saatua tukea ja apua. Lämmin kiitos kuuluu kyselylomaketta kommentoineille ja kyselyyn vastanneille nuorille, jotka jakoivat arvokasta tietoa kokemuksistaan. Olen myös kiitollinen henkilökunnalle, joka on paitsi antanut opinnäytetyöhön aineistoa vastaamalla kyselyyn, tarjonnut myös kollegiaalista tukea aiheen työstämiseen ja tsempannut opinnoissa eteenpäin työn ohessa. Lopuksi haluan kiittää esimiestäni, Kurkelan perheryhmäkodin johtajaa Lauri Karjalaista, joka sytytti kipinän opinnäytetyön aiheeseen ja antoi arvokkaita kommentteja matkan varrella niin kyselyn työstämiseen kuin aiheen teoreettiseen tarkasteluunkin.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. 2014. Ilman huoltajaa uudessa maassa. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti

Arvola, O.; Kuikkaniemi, A. & Siren, H. 2014. Kohtaamisia – Ryhmätoteutukset yksintulleiden nuorten tukena. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti

Baumgarten, R. 2020. Nuorten kokous hyvänä työkäytöntönä Metsäniityn lastenkodissa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51

Björklund, K. 2014a. ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti

Björklund, K. 2014b. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Varsinais-Suomessa. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti

ELY -keskus. Viitattu 21.2.2017 <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/alaikaisten-vastaanotto#.WKv3q4VOJMs>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino

Hallintolaki 6.6.2003/434

Heikkilä, A.; Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. 1. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy

Heikkilä, E. 2014. Yksintulleet pakolaislapset muuttajina maailmalla – NordURM-verkostossa nostettuja näkökulmia. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti

Herranen, J. 24.11.2011. Näkökulmia osallisuuteen. ppt -esitys. Viitattu 7.2.2017 <http://www.jelli.fi/lataukset/2011/11/N%C3%A4k%C3%B6kulmia-osallisuuteen-24.11.pdf>

Herranen, J. & Mäntysalo-Lamppu, S. 2011. Suomen lasten parlamentti osallisuuden mahdollistajana. Teoksessa Lundbom, P. & Herranen, J. (toim.) 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu

Hetemäki, I. (toim.) 2011. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. UNICEF Suomi. Helsinki: Edita

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Järvinen, T., Snellman, O. & Helenius, M. 2014. Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen – Tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 5.3.2017 Verkojulkaisu: http://www.migri.fi/download/57637_Ilman_huoltajaa_turvapaikkaa_hakevan_lapsen_edustaminen.pdf?38bbec38a86bd488

Kalliolan settlementti Viitattu 21.2.2017 <http://www.kalliola.fi/>

Kauko, M. 2014. Ehjempään aikuisuuteen osallistavan kasvatuksen keinoin. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.) 2014. Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti

Kiilakoski, T. 2008. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretscher, A. & Kiilakoski, T. (toim.) 2008. Lasten ja nuorten kunta. 2. muuttumaton painos. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto

Kiviluoto, R.; Lehtonen, T.; Leino, I. & Halarescu, R. (toim.) Salon kaupungin maahanmuutto-ohjelma. Monikulttuurinen Salo -hanke. Viitattu 20.5.2017 <http://www.salo.fi/attachements/2014-11-19T10-21-35187.pdf>

Laatikainen, T.; Säävälä, M.; Wikström, K.; Haikkola, L.; Malin, M. & Alitolppa-Niitamo, A. 2013. Kuinka saada tietoa ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista? Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lähteenmäki, M. 2013. Lapsi turvapaikanhakijana: etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Helsinki: Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteiden laitos

Maahanmuuttovirasto. Viitattu 1.8.2016 http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta

Myllyniemi, S. (toim.) 2014. Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Nuorisotutkimusverkosto

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2010. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51

Perustuslaki 11.6.1999/731

Puukari, S. 2013. Monikulttuurinen ohjaus teoreettisena suuntauksena. Teoksessa Korhonen, V. & Puukari, S. (toim.) 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS - kustannus

Puukari, S. & Korhonen, V. 2013. Monikulttuurisen ohjauksen lähtökohdat. Teoksessa Korhonen, V. & Puukari, S. (toim.) 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS - kustannus

Rikosrekisterilaki 20.8.1993/770

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi

Selkokeskus. Viitattu 9.3.2017 <http://selkokeskus.fi/selkokieli/>

Shier, H. 2006. Pathways to Participation Revisited: Nicaragua Perspective. New Zealand Association for Intermediate and Middle Schooling. Viitattu 20.5.2017 http://www.harryshier.net/docs/Shier-Pathways_to_Participation_Revisited_NZ2006.pdf

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Stenberg, J. 2010. Lapset osallisina pienryhmäkoti Riihisen arjessa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2010. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Etnokids. Viitattu 26.1.2017 <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointitutkimus-maamu-etnokids-ja-nuorten-kotoutumisen-indikaattorit-hanke/etnokids>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuuttajataustaisten nuorten terveys ja hyvinvointi. Viitattu 26.1.2017 <http://www.terveytemme.fi/lastenterveys/maamunuoret/>

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. 2010. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51

Turtiainen, K. 2013. Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa. Teoksessa Korhonen, V. & Puukari, S. (toim.) 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS - kustannus

Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen.fi. Työ- ja elinkeinoministeriön palvelu. Viitattu 1.8.2016 http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/kotouttaminen/ilman_huoltajaa_olevan_lapsen_tukeminen/perheryhmakoti_ja_muu_asuinyksikko

Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Valli, R. 2015. Numeroiden kautta kuvataan todellisuutta. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Vastamäki, J. 2010. Kyselylomaketutkimus: tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Virtanen, H. 2012. Selkokielen käsikirja. 2., uudistettu painos. Kehitysvammaliitto ry ja Oppimateriaalikeskus Opike.

Vuori, J. 2012. Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Keskinen, S.; Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.) 2012. Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press

Waltari, M. 1935. Aiotko kirjailijaksi? Tuttavallista keskustelua kaikesta siitä, mitä nuoren kirjailijan tulee tietää. WSOY

KURKELAN PERHERYHMÄKODIN HOITOMALLI

Kurkelan hoitomalliin kuuluvat arjessa tapahtuvan hoidon lisäksi kuvaus nuoren muuttamisesta Kurkelaan, yhteistyökäytännöistä perheryhmäkodissa asumisen aikana sekä poismuuttamisen käytäntöjen kuvaukset.

NUOREN MUUTTAMINEN KURKELAAN

ELY-keskus vastaa muuttavien nuorten ohjauksesta edellisestä asuinpaikasta (usein ryhmäkoti) perheryhmäkotiin. Nuoren muuttaessa Kurkelan perheryhmäkotiin pidetään aloitusneuvottelu. Neuvottelussa ovat mukana nuori, hänen edustajansa sekä työntekijät nuoren edellisestä asuinpaikasta, perheryhmäkodista ja mahdollisuuksien mukaan Salon kaupungilta. Neuvottelun tarkoituksena on käydä avoin keskustelu lähtötilanteesta ja kuulla nuoren tarpeita liittyen perheryhmäkodissa asumiseen, opiskeluihin, harrastuksiin ja muihin hänen elämänsä tärkeisiin asioihin.

NUOREN ASUMINEN KURKELASSA

Kurkelan perheryhmäkodin toiminnassa nuoren hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen kiinnitetään toiminnan kulmakivien kautta arkeen. Arjen keskiössä ovat ennakoitavuuden ja ikätasoisien vuorokausi-rytmin ylläpitäminen sekä turvallisuuden tunteen vaaliminen. Arki perheryhmäkodissa on yhtä aikaa ympäröivään yhteiskuntaan aktivoivaa että pysähtymishetkiä mahdollistavaa. Kurkelan perheryhmäkodin sijainti ja fyysiset puitteet tukevat erityisesti pysähtymisen mahdollisuuksia ja yhteistyö eritoimijoiden ja kyläyhteisön kanssa lisäävät nuorille tarjoutuvia tilanteita toimia perheryhmäkodin ulkopuolella. Arkeen kiinnittyvät kulmakivet ovat:

- Yhteisöllisyys
- Yksilöllisten tarpeiden huomioinen
- Nuorten osallistaminen
- Kotouttaminen
- Nuorten itsenäistymisen tukeminen

Kuva 1. Perheryhmäkodin hoitomalli

Liite 1 (2)

Perheryhmäkodin rakenteet mahdollistavat kulmakivien toteutumisen arjessa ja niiden toteuttamiseen on koko työyhteisö sitoutunut. Kulmakiviä käydään läpi jo työntekijöiden rekrytointivaiheessa, jolloin työntekijät aloittavat sitoutumisen niihin. Kulmakivien käytännön toteutumista käydään läpi koko työyhteisön kanssa kehittämispäivien lisäksi myös työryhmäpäivillä. Näillä rakenteilla vaikuttamme kulmakivien pysyvän toiminnan keskiössä ja niiden arkisen toteutumismuodon kehittymisen yhteisön tarpeiden mukaan. Jokaisen kulmakiven toteutuminen tukee toisiaan, mutta niissä on olemassa myös selvät omat erityispiirteet, jotka on avattu seuraavaksi.

Yhteisöllisyys

Perheryhmäkodissa on viikoittaiset Talotuokiot, joihin osallistuvat kaikki nuoret sekä vuorossa olevat työntekijät. Talotuokioiden keskeinen tavoite on osallistaa nuoret toiminnan suunnitteluun, kuulla nuorten tarpeita ja palautetta sekä toimia yhteisöön liittyvien asioiden tiedotuskanavana. Talotuokioissa on mukana tarpeen mukaan myös tulkkeja, jotta kaikilla olisi tasa-arvoinen mahdollisuus tuoda omia kokemuksia ja näkemyksiä yhteisön toiminnasta.

Yhteisöllisyys näkyy myös yhteisvastuuna perheryhmäkodin ja sen pihan siistinä pitämisessä. Jokaisella asuinhuoneella on omat siivouspäivät, jolloin yhteiskäytössä olevat oleskelutilat, ruokatila sekä omahuone siivotaan. Tämän lisäksi on kerran viikossa koko yhteisön yhteinen siivouspäivä, jolloin siistitään yhteiset muut tilat sekä piha.

Yksilöllisten tarpeiden huomiointi

Jokaisella perheryhmäkodin nuorella on nimetyt omaohjaajat, joiden vastuulla on huolehtia nuoren tarpeiden kuulemisesta ja niiden tuomisesta koko työyhteisön tietoon ja ratkaistavaksi. Omaohjaajien vastuulla on myös yhteydenpito nuoren edustajaan sekä muuhun verkostoon.

Omaohjaaja tekee nuoren, hänen edustajan ja sosiaalityöntekijän kanssa nuorelle hoito- ja kasvatussuunnitelman (sisältäen kotoutumissuunnitelman), mihin kirjataan nuoren tarpeiden lisäksi ne taidot ja voimavarat, joiden avulla nuori voi oppia löytämään itsenäisiä ratkaisuja tarpeiden tyydyttämiseksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa on yksityiskohtaisesti eriteltyä koulunkäyntiä, lomakäytännöt, vierailut ja yöpoissaolot perheryhmäkodista, yhteydenpito sukulaisiin ja läheisiin, harrastukset ja muut tukitoimet. Suunnitelma päivitetään tarpeen mukaan, kuitenkin vähintään kaksi kertaa vuodessa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmat käydään puolivuositain läpi koko työyhteisön kanssa, jotta omaohjaajien lisäksi koko työyhteisö pystyisi huolehtimaan nuorten yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta perheryhmäkodin arjessa.

Nuorella on vähintään kerran kuussa mahdollisuus omaohjaaja-aikaan perheryhmäkodin ulkopuolella. Omaohjaaja-ajalla voidaan esimerkiksi tehdä nuoren tarpeiden mukaisia hankintoja tai tutustua nuorta kiinnostaviin kohteisiin. Tärkein asia omaohjaaja-ajalla on kuitenkin nuoren yksilöllinen huomiointi ja omaohjaajan jakamattoman huomion antaminen.

Nuorten osallistaminen

Nuorten osallistaminen omien kykyjen ja voimavarojen mukaan sekä yhteisön toimintaan, sen kehittämiseen että oman elämän tapahtumiin on Kurkelan perheryhmäkodin perusarvo. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa sitä, että nuoren kanssa tehdään yhdessä asioita ja tuetaan nuorta löytämään itsenäisiä ratkaisuja niissä tilanteissa, missä se suinkin on mahdollista.

Perheryhmäkodin rakenteissa nuorten osallistaminen tapahtuu Talotuokioiden lisäksi omaohjaa-ajoilla sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmien tekemisessä ja niiden päivittämisessä, joissa nuorilla on keskeinen rooli.

Liite 1 (3)

Kotouttaminen

Koulunkäynti on perheryhmäkoti-ikäisten nuorten kohdalla tärkein yksittäinen kotoutumista edistävä tekijä. Koulussa nuorella on mahdollisuus oppimisen lisäksi tutustua muihin nuoriin, solmia ikäiskontakteja sekä ystävyyssuhteita. Koulunkäyntiä tuetaan tiiviillä yhteistyöllä opettajien kanssa sekä järjestämällä arkipäivisin koulunjälkeinen läksyapu. Läksyavussa ohjaajat auttavat nuoria läksyissä sekä kannustavat nuoria auttamaan toisiaan. Nuorten keskinäisellä auttamisella lisätään myös yhteisöllisyyttä sekä mahdollistetaan nuorten yksilöllisten osaamisten käyttäminen yhteisön hyväksi.

Omaohjaajat kartoittavat jokaisen nuoren kanssa heidän vapaa-ajan kiinnostusten kohteita ja etsivät yhteistyökumppaneiden kanssa harrastusmahdollisuuksia. Harrastaminen muidenkin kuin perheryhmäkodissa asuvien nuorten kanssa edistää nuorten kotoutumista ja ikäiskontaktien luomista.

Kurkelan perheryhmäkodissa tehdään koko yhteisön retkiä, jotka tukevat yhteisöllisyyden lisäksi kotoutumista ja toimivat palkintona yhteisöön ja sen sopimuksiin sitoutumisesta. Retkien sisältöihin ja kohteisiin nuoret pääsevät vaikuttamaan Talotuokioiden ja omaohjaaja keskusteluiden kautta.

Nuorten itsenäistymisen tukeminen

Perheryhmäkodin nuoret osallistuvat viikoittain arjen toteutumiseen siivousten, pyykinpesun ja ruuanlaiton kautta. Näiden taitojen karttuminen auttaa nuoria itsenäisessä perheryhmäkodin jälkeisessä elämässä. Omaohjaajat osallistavat nuoria myös vastuulliseen rahankäyttöön: kaikilla nuorilla on saman suuruinen vaatebudjetti, jonka käyttämistä ja seuranta he yhdessä käyvät läpi omaohjaaja-ajoilla.

Nuorten itsenäistymistä tuetaan myös antamalla nuorille mahdollisuuksia lisätä omaa vastuuta kunkin omien voimavarojen mukaan. Esimerkiksi yhden nuoren kohdalla se voi olla itsenäiseen aamuheräämiseen tukeminen ja toisella itsenäistä harrastuksessa kulkemista. Itsenäistymisen ja vastuunkannon tukemisessa on erityisesti omaohjaajan oltava valmiina ottamaan vastuuta nuorelta pois, mikäli tilanne osoittaa, ettei nuorella ole vielä riittäviä valmiuksia vastuunkantoon.

Nuoren osoittaessa arjen sujumisessa vastuunkantoa, on hänellä mahdollisuus tehdä asumisharjoittelujaksoja Toijan kylässä sijaitsevassa asumisharjoitteluasunnossa. Asumisharjoittelujaksojen pituudet määritellään nuorikohtaisesti, yleensä ensimmäinen jakso on 1-2 vrk. Jaksojen tavoitteiden toteutumista nuori arvioi yhdessä omaohjaajan kanssa ja sen pohjalta he suunnittelevat seuraavia asumisharjoittelujaksoja. Pisimmillään voi jakso olla 1-2 viikkoa kerrallaan.

Nuoren poissaolot perheryhmäkodista

Nuoren ollessa luvattomasti poissa perheryhmäkodista ilmoitetaan siitä välittömästi nuoren edustajalle sekä sosiaalityöntekijälle. Perheryhmäkodin vastuulla on aloittaa tarvittavat toimenpiteet joilla nuori saadaan turvallisesti palaamaan perheryhmäkotiin.

Nuoren poismuuttaminen Kurkelasta

Nuoren muuttaessa perheryhmäkodista pois pidetään loppupalaveri. Palaveriin osallistuvat nuori, hänen edustajansa (jos nuori on vielä alle 18 vuotias) sekä työntekijät perheryhmäkodista, Salon kaupungilta ja nuoren tulevasta asuinpaikasta (nuoren muuttaessa toisenlaisen tuen paikkaan)/nuoren vanhempi (perheenyhdistämisessä). Palaverin tarkoituksena on käydä perheryhmäkodissa asuminen yhteydessä esiin tulleet voimavarat ja mahdolliset tuen tarpeet jotka on jatkossa hyvä ottaa huomioon.

Liite 2 (1)

Helsingin nuorisoasiankeskus, Hesari nuorten ääni & Anu Gretschel

OSALLISUUDEN MUOTO	OSALLISUUDEN ASTE/TASO
ideointiosallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. nuorilta kysytään yksittäisiä ideoita 2. nuorten tarpeista aikuiset kehittävät yhteisen idean 3. yhdessä ideointi (nuoret ja aikuiset) 4. nuorten omatoiminen ideointi
tieto-osallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. aikuis-/ohjaajajohtoinen tiedon jakaminen 2. tiedon jakaminen yhteisissä keskusteluissa 3. nuoret tiedon etsijöinä 4. nuoret tiedon tuottajina
suunnitteluosallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. aikuiset suunnittelevat 2. nuoret suunnittelevat osia toiminnasta aikuisen kanssa 3. nuoret ja aikuiset suunnittelevat yhdessä yhteisissä kokouksissa 4. nuoret suunnittelevat itse
päätöksenteko-osallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. aikuiset tekevät päätökset 2. aikuiset tekevät päätökset nuorten ideoiden pohjalta 3. yhteinen päätöksenteko 4. nuorten itsenäinen päätöksenteko (omat projektit)
toimintaosallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. aikuiset tuottavat palveluita nuorille 2. yksittäiset nuoret osallistuvat toiminnan toteuttamiseen 3. aikuiset ja nuoret yhdessä organisoivat ja toteuttavat toiminnan 4. nuoret organisoivat ja toteuttavat toiminnan
arviointiosallisuus	<ol style="list-style-type: none"> 1. aikuiset arvioivat toimintaa yksittäisten nuorten palautteen perusteella 2. aikuiset ja nuoret arvioivat toimintaa yhdessä keskustellen 3. nuorilta pyydetään ja saadaan suunnitellusti palautetta kirjallisessa muodossa 4. aikuiset ja nuoret hyödyntävät palautteen ja arviointikeskustelun tuloksia yhdessä

KURKELAN PERHERYHMÄKOTI

Tässä on väittämiä Kurkelan perheryhmäkodin arjesta ja nuoren elämästä perheryhmäkodissa. Vastaa oman tämänhetkisen mielipiteesi mukaan. Vastaukseen ei tarvitse laittaa nimeä.

Vastausvaihtoehdot:

täysin
samaa mieltä

jonkin verran
samaa mieltä

ei samaa eikä
eri mieltä

jonkun verran
eri mieltä

täysin
eri mieltä

1. Nuori tekee Kurkelassa siivoustehtäviä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti

2. Nuori voi vaikuttaa omaan itsenäistymiseensä kotitöiden ja siivousten kautta.

3. Nuori voi osallistua ruoanlaittoon itselleen sopivalla tavalla: yksin, yhdessä ohjaajan tai yhdessä muiden nuorten kanssa.

4. Nuori voi halutessaan olla mukana ideoimassa Kurkelassa tarjolla olevia ruokia.

5. Kurkelaan hankitaan tarvikkeita tai tavaroita nuorten ideat huomioiden.

6. Nuori saa olla mukana ideoimassa nuorten retkiä ja vapaa-ajan toimintaa.

7. Kurkelan aikuiset ovat kiinnostuneita siitä, mitä nuorelle kuuluu.

8. Talokokouksissa nuori saa kertoa aikuisille haluamistaan asioista.

9. Omaohjaaja saa nuorelta tietoa hänen elämästään ja hänelle tärkeistä asioista.

10. Nuoret suunnittelevat yhdessä aikuisten kanssa Kurkelan päiväretkiä.

11. Nuori miettii omaohjaajan kanssa yhdessä, mitä omaohjaaja-ajoilla yhdessä tehdään.

12. Nuori suunnittelee itse vapaa-ajan menojaan.

13. Nuori saa päättää itse oman (viikko)rahansa käytöstä.

14. Nuori saa tehdä päätöksiä oman henkilökohtaisen vaaterahansa käytössä.

15. Nuori on mukana päättämässä Kurkelan oman liikuntavuoron (Kiskohalli lauantaisin) käytöstä.

16. Talokokouksissa annamme ja saamme nuorten kanssa palautetta toisiltamme.

17. Nuori arvioi arjen sujumista Kurkelassa yhdessä omaohjaajan kanssa.

18. Nuori asettaa itselleen tavoitteita ja arvioi niitä itse tai aikuisen kanssa.

KIITOS VASTAUKSESTASI!

KURKELAN PERHERYHMÄKOTI

Tässä on väittämiä Kurkelan perheryhmäkodin arjesta ja sinun elämästäsi perheryhmäkodissa. Vastaa oman tämänhetkisen mielipiteesi mukaan. Vastaukseen ei tarvitse laittaa nimeä.

Vastausvaihtoehdot:

täysin
samaa mieltä

jonkin verran
samaa mieltä

ei samaa eikä
eri mieltä

jonkun verran
eri mieltä

täysin
eri mieltä

1. Teen Kurkelassa siivoustehtäviä muiden nuorten kanssa tasapuolisesti.

2. Voin vaikuttaa omaan itsenäistymiseeni kotitöiden ja siivousten kautta.

3. Voin osallistua ruoanlaittoon itselleni sopivalla tavalla: yksin, yhdessä ohjaajan kanssa tai yhdessä muiden nuorten kanssa.

4. Voin olla mukana ideoimassa Kurkelassa tarjolla olevia ruokia, jos itse haluan.

5. Kun Kurkelaan hankitaan tarvikkeita tai tavaroita, otetaan minun ja muiden nuorten ideat huomioon.

6. Saan olla mukana kertomassa ideoita, kun Kurkelassa suunnitellaan nuorten retkiä ja vapaa-ajan toimintaa.

7. Kurkelan aikuiset ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu.

8. Talokokouksissa saan kertoa aikuisille haluamistani asioista.

9. Omaohjaaja saa minulta tietoa omasta elämästäni ja minulle tärkeistä asioista.

10. Suunnittelen yhdessä muiden nuorten ja aikuisten kanssa Kurkelan päiväretkiä.

11. Mietimme omaohjaajani kanssa yhdessä, mitä teemme omaohjaaja-ajoilla.

12. Suunnittelen itse omia vapaa-ajan menojaani.

13. Saan päättää itse oman (viikko)rahani käyttämisestä.

14. Saan tehdä päätöksiä oman henkilökohtaisen vaaterahani käyttämisestä.

15. Olen mukana päättämässä mitä Kurkelan omalla liikuntavuorolla (Kiskohallissa lauantaisin) tehdään.

16. Talokokouksissa me nuoret annamme palautetta aikuisille ja saamme myös palautetta aikuisilta.

17. Arvioin minun oman arkeni sujumista Kurkelassa yhdessä omaohjaajani kanssa.

18. Asetan itselleni tavoitteita ja arvioin niitä itse tai yhdessä aikuisen kanssa.

KIITOS VASTAUKSESTASI!